

Irodalmi Jelen

Reviczky Gyula és Márki Sándor levélváltásai

Márki Sándor 1853-ban, Reviczky Gyula 1855-ben született. Kortársak voltak, s a sors úgy hozta, hogy mindketten a pozsonyi gimnáziumban tanultak. Amikor Reviczky 1884-ben rövid ideig Aradon újságíróskodott, Márki még itt tanított. Ennek ellenére, szoros baráti kapcsolat nem alakult ki közöttük.

Márki Sándor élete és munkássága a maga teljességében ismert. Más a helyzet azonban a rövid életű, a magyar költészetben új hangokkal jelentkező Reviczky életművével kapcsolatban. Indulásáról, korai alkotásairól, kéziratáról keveset tudunk. Első szerelméhez írt versei mellett kísérletezett műfordításokkal is, mindenekelőtt Goethétől, Heinétől, Kleistől. Legelső műfordítási kísérletéről tanúskodik Márki Sándorral folytatott levelezése.

Reviczky még pozsonyi diák, amikor egy rövid levélben keresi meg Márkit, ki ekkor már Pesten tartózkodik és a piarista gimnázium növendékeként Schiller és Goethe fordításokkal kísérletezik (Magyarország és a Nagyvilág, 1871/655, 1872/8, 218.sz.). Az ifjú diák Reviczky minderről tudott, s ezzel magyarázható, hogy Goethe Erlkönigjének magyar nyelvre történő átültetésével Márkit keresi meg véleménynyilvánítás végett.

De beszéljenek erről az eredeti levelek.

DR. KOVÁCH GÉZA
A levelek az V. oldalon

KARÁCSONYI ZSOLT

Kifele

És felhőkre szállnak a hattyúk.

„Titkok maradékát már megihatjuk
egy kötelékben. Lenn ma a vágy
varjai kárognak csak az emberi testen,
érte a felhők széle se rebben.

Elhagytuk posványos, városi-zöld tavainkat,
szürke lován se Kolozsvár, ocsmány-sárga
kabáttal Arad se, Szatmárnémeti
dzsentri színével már nem ijeszt meg,
hosszu nyakunkat nem hajtjuk már.

Felhőnkre sietve – mint csak a hattyúk
szoktak, újraavattuk az élcspatot.
Máskülönben a déliek és az északiak
elénk tolakodnak, mintha a verseny
tényleg verseny lenne – még ott Benn:
az időben.”

Az újszerű felé közelítenek

A közelmúltban a Delta Nemzeti Galériában láthatták az aradiak a Pécssett élő fiatalokból (egyetemistákból és frissen végzetekből) álló képzőművészeti egyesület, a Közelítés tárlatát. A dél-magyarországi városban három képzőművészeti műhely-csoportosulás is működik, de túl azon, hogy ők szólnak meg a legújserűbb hangon, a Köz-

lítés tartja fenn a legtöbb európai kapcsolatot, ezért jöttek el ők Aradra. Az 1995-ben megalakult Közelítésnek jelenleg hetven tagja van, és rendszeresen szervez elsősorban képzőművészeti tematikájú tárlatokat, szemináriumokat, sőt fesztiválokat is. A tárlaton 14 képzőművész alkotása volt megtekinthető, lapszámunkat az ő munkáikkal illusztráltuk.

Rostás Beáta: Süssél nekem krumplipogácsát

JÁNK KÁROLY

Süllyedő Atlantisz. Éjszaka

Nemes Nagy Ágnes emlékének

Helyekkel tele az éjszaka,
melyeken kéz vagy láb soha,
melyeket kéz vagy láb soha,
helyekkel tele az éjszaka.

Elernyed hátsóudvarok,
szentjánosbogár pontonok
a tűzfalak tövében,
a város szürke kelyhei
végső köveik terében,
ahol az idő is lefojtottan,
már-már időtlen lobban,
emléktelen
kioltott káprázatokban.

Letakart, kihalt szegletek,
visszajukra fordított terek,
helyek, melyeket kéz vagy láb,
érintés, tapintás
fel nem kavart,
kihűlő érzékeikben
a nullpont alatt.
Egy-egy kapualj szögletébe
számúzott porszemcsékben
a napszakok helycsereje,
egy-egy pincelyuk szimatoló
orrlyukán
megannyi megbújt tartomány
az idő lelassult medreire
árapály mozgásban oda és
vissza is...

Meleg, élő lélegzet jár ott.

Egy ilyen érintés a tört kövön
Meglehet nem vezet tovább.
Ezt kellene bemérni mégis.
Máshonnanból a máshovát.

Útkeresés az erdélyi magyar
könyvkiadásban
Kinde Annamária, Barabás Zoltán versei
II. old.

Bréda: Lali öt tévedése
III. old.

Színház: Ki az aki néz?
IV. old.

Reviczky Gyula dentai szerelme
V. old.

Bácska-próza
VI.-VII. old.

Kertész Imre új regényéről
Ferencz Zsuzsanna: Kik ügyei
Tar Károly versei
VIII. old.

Kovács katáng Ferenc utcára lép Osloban
IX. old.

Bene Zoltán: Töredék (novella)
X. old.

Kulturális hírek
XII. old.

BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN

Betűvetők az idő forgatagában

(Részlet)

Íróbarátom csalódottan újságot: könyve idén sem nyerte meg a pályázatok jóindulatát. Úgy jártál, kajánkodtam, mint a széphalmi mester, Kazinczy Ferenc a tübingiai pályázatra írt munkácskájával. Lemaradt, megelőzte egy bonyhádi őrnagy... Ennyi.

A dolgot ezzel magam is befejeztem vélttem. Egyrészt azért, mert a párhuzam eléggé önkényes – a Metternich sugallta tübingiai kiírásnál a magyar nyelv köz- és tudományos életünkben betöltendő esetleges alkalmasságáról (a kiírók szándéka szerint inkább annak alkalmatlanságáról) kellett értekezni, emitt viszont, napjaink közelében pedig az azóta államnyelvvé vált anyanyelvhez és -kultúrához, mármint az „államnyelvhez” foggal és körömmel ragaszkodó, Trianon-vesztés, anyaországba települt magyarokról – erdélyiekéről, vajdaságiakról, felvidékiekről, Kárpát-ukrajnaiakról. Másrészt azon oknál fogva is, mert a kortárs zsűri elnök levele a Kazinczy mester által kézbe kapott értesítésnél sokkal kategorikusabbnak bizonyult: **apelláta nincs, a döntés végleges.**

Vagy mégse? S ha volna, bizony hol és kinél? A tübingiai „végeredményt” nagyon is jól ismerő Metternich fogalmozóját hallanám át az idők ködén?

Hasonló tartalmú sorok akár egy szokványos könyvnapj jegyzetét is bevezethetnének, ha a magyar Gutenberg-galaxis története során csupán félresikeredett, vagy félresikerített „pályákat” futottak volna be a magyar ABC ólomkatonái.

A magyar könyvek, az olvasók szerencsésére (vagy szerencsétlenségére) azért csak-csak megjelentek, megjelentek. A tübingiai nyertes, Philip Walter bonyhádi őrnagy nyertes pályamű-javaslat (mármint a német nyelv állami magaslatokba emelése) szerencsénkre nem valósult meg, pontosabban szólva, nem következett be: a harmadik évezred küszöbén is lubickolunk drága magyar anyanyelvünk lelkünket fűrésztől vízében. Lubickolunk, persze magyar módra, a minket elfogadni képes pályázatok jóvoltából. Mert hiszen, egy, van magyar szerkesztő, aki megszerkeszti fránya kéziratunkat, és, kettő, van szedő vagy beíró, aki kiszedi vagy beírja, a nyomdász kinyomja, a negyedik meg fölárazza, hogy aztán az

ötödik... Ide *ötödiknek* szerző és olvasó neve kíváncsokra, hiszen ők azok, akiknek juttat vagy nem juttat a sors valamit mindabból, amit könyvkiadásnak nevezünk, még manapság is. Igen, a Sors... a Fátum.

Vajon mire gondolt az a bölcs polgár, aki elsőnek fogalmazta meg a nagy igazságot: *Habent sua fata libelli?*

Könyveink, pontosabban betűnk sorsa legalább annyira érdekes, mint az őket megálmódóké, a fába, kőbe vagy ólomba vésőké-metszőké, majd kötegebe szedőké. Hogy láthassuk és olvashassuk a szerző üzenetét, hogy a forma mögött meglevő tartalom, az élet. Hogy az elmúlt idők képlekeny történései képpé, esetleg képsorrá álljanak össze a történelem, a kíváncsi utókor számára.

Igen: képpé. Léven, hogy a kép megelőzte a mai értelemben ismert betűt. Az elvont gondolkodás fejlődése során mindenképp a fogalom előtt a „kép” áll. A képirás elsősége vitathatatlan az emberiség egyetemes kultúrájában. Ki gondolná, hogy a sajátosan magyar kultúrában is. (Zárójelben jegyezzük meg, hogy a székely rovásírás bűvárlói gyakran hivatkoznak az ókori, sumér idők írására, mint egyenes hatásra! Korunk japánológusai is valami hasonlóra utalnak nem egyszer.)

Folytatása a XI. oldalon

Útkeresés az erdélyi magyar könyvkiadásban

Miközben a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház előcsarnokában zajlott a nemzetközi könyvvásár, az emeleti rész teraszán kerekasztal beszélgetésre került sor *Tartalom, minőség és esztétikum az erdélyi magyar könyvkiadásban* címmel.

Vitaindítójában Burus Endre, a Romániai Magyar Könyves Céh ügyvezetője ismertette: a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához Erdélyből évente 220-240 pályázatot nyújtanak be könyvkiadás-támogatásért. 2002-ben 107 pályázatot támogattak, esetenként átlagosan 252 ezer forinttal. A pályázók egy része csupán a veszteség, más része viszont az egész kiadási költség fedezését kérte.

Hogy milyen kritériumok alapján hagynak jóvá vagy utasítanak el egy-egy pályázatot, az valóságos talány, ugyanis értékes, közhasznú könyvek kiadására benyújtott pályázatot elutasították, míg egy füzeti, gyenge minőségben kiadott falumonográfia támoga-

és semmiféle garancia nincs a minőségi munkára. Megoldás az lenne, ha a szerzők csak akkor kapnának támogatást, ha jegyzett, hivatásos kiadókra bizzák az alkotásukat.

BARABÁS ZOLTÁN

Eltanulom a nyárvégi esők minden mesterségét

Mit ígérhet nekem egy molett nő,
ha a fuldokló éjszaka már betömté a házak száját
és a hold előtt felejtett város mocskos tükörben bámulja magát?

Ó, ne hidd,
hogymonha képzelteddel most könnyebben elbánsz.

Tegnap még menedéjgögrőt osztogattál a félnótásan landoló faleveleknek és unottan nézted hogy mellkasomból egy folyó ered.

Látod,
lassan eltanulom a nyárvégi esők minden mesterségét.

Ha jól belegendolok, ez is kevés neked, hiszen te folyópartnak születél, ahol kallódó szavainkra legalább kétszer lehet alkudni.

És azóta csak arra vársz, hogy a naponta fölém hajló árva feketerigó kiszáradt torkából egy óvatlan pillanatban mégiscsak elcsenem neked a nyers melódiát.

tást nyert. Legkirívóbb esetnek az bizonyult, amikor egy összesen 8 színes lapból álló, 10 x 10 centis kiadvány 154 ezer forint támogatást kapott. Ki érti ezt?

Ugyanakkor az is elhangzott, hogy a Temesvári Nőszövetség által kiadott, Székely László építész alkotásait tartalmazó színes, művészi kivitelezésben megjelent és legalább félmillió lejt érő albumot ingyen osztogatnak (megérdeklődtük, az állítás helytelen, a kötet ára 640 ezer lej).

A jelen lévők egybehangzó véleménye szerint, a könyvkiadás minőségének a javítása, a támogatási pénzek nyomon követhetősége érdekében az erdélyi alkuratóriumnak meg kellene szűrnie a pályázatokat.

Káli Király István elnök a pályázatokkal kapcsolatban leszögezte: a pályázatok az olvasó támogatása érdekében születtek, csak hogy a köztes intézmények, a kiadó és a kereskedő megsegítésével működik. Ami nem biztos, hogy minden esetben igazságos és méltányos, ugyanis a beérkezett 240 pályázat elbírálására 6 hét áll rendelkezésre, ami igen kevés idő. A 2002-ben kiadott könyvek 60%-a egyedi, igényes munka. A könyvkiadás igen sokat fejlődött az elmúlt évekhez viszonyítva, de nem rendelkezik kellő forgótőkével, ugyanis a kereskedelembe lévő, és átlagosan 500-1000 példányban kiadott könyvek hozzávetőleg egy év alatt kelnek el, miközben a kereskedelmi adót rég kifizették értük. Erdélyben az elmúlt évben könyvkiadásra összesen 24 millió forint támogatást kapott 28 intézmény, miközben 12 könyvkiadó működik. Az összeg 23%-a különféle civil szervezetekhez került

Dávid Gyula, a Polis Kiadó igazgatója az erdélyi könyvek anyaországbeli terjesztésének a megoldatlan voltát sérelmezte. Szerinte állami támogatást kellene biztosítani a határon túli kiadványok anyaországi terjesztői számára, illetve ugyancsak állami támogatással kötelezni kellene könyvvásárlásra az állami könyvtárakat.

Szabó Gyula, a Kriterion Könyvkiadó igazgatója szerint a pályázati rendszernek a kereskedőt is támogatnia kellene, ugyanis a könyv iránti érdeklődés alaposan visszaesett.

Tózsér József, a Pallas-Akadémia Kiadó igazgatója aggodalommal említette Magyarország EU csatlakozását, amikor az anyaországból érkező támogatásokat a PHARE-pályázatok fogják átvenni, amelyeknek az odaítélése valószínűleg nemzeti érdeklődéstől függetlenül, kizárólag gazdasági hatékonyság alapján fog történni, azaz nehezen lehet majd pénzhez jutni.

Kosza Gabriella, a pécsi Jelenkor Könyvkiadó képviselője az anyaországi könyvterjesztés buktatóit taglalta: címlistát küldött az ország 3800 könyvtárának, közülük azonban csupán 70-80 rendelt könyvet, ami jó példa az anyaországi könyvkeresletre.

A megbeszélés azzal a határozott szándékkal zárult, hogy a könyv iránti érdeklődés serkentésére, feltétlenül össze kell hívni a romániai magyar könyvkiadók és a napilap kiadók egyeztető értekezletét.

BALTA JÁNOS

KINIZSI ZOLTÁN

Kisjátékfilmek seregszemléje – ALTER-NATIVE 11.

(Nov. 5–9. Marosvásárhely)

Jött egy busz volt a címe annak a játékfilmek, amelylyel elkezdődött a 11. ALTER-NATIVE fesztivál. A műalkotás maga gyengécske volt, sajnos ismét bizonyosodott, hogy Magyarországon még mindig kevesen tudnak jó játékfilmet forgatni. A következő lengyel hosszúfilm, a *300 mérföld a mennyország*, Maciej Dejczer rendezésében már maradandóbb élményt nyújtott a közönség számára, felcsigázva az érdeklődést a lengyel kultúra iránt, amelyből a fesztivál során többször is ízelítőt nyújtottak a szervezők. De ne felejtjük el, az ALTER-NATIVE elsősorban rövidfilm-fesztivál és a tapasztalt fesztivállátogatók inkább a versenyprogramért utaznak minden évben Marosvásárhelyre. Idén az előzetes beharangozások alapján a kínálat igencsak bőségesnek ígérkezett, hisz az előző évi több mint 400 benevezett alkotásból válogatta össze a versenyblokkba bekerült filmeket. Ezenkívül külön kategóriát alkottak a nyári Duna Műhely-Filmtett táborban készült rövidfilmek, ahol valóban ígéretes elsőfilmes próbálkozásoknak lehettünk tanúi. Visszatérve a versenyprogramhoz, rögtön az elején feltűnt, hogy a tavalyihoz képest elmaradt a dokumentumfilm-dömping, ami

pozitívumként értékelhető. Sajnálatos viszont a fikciós rövidfilmek minősége. Ha igazságosak akarunk lenni, akkor azt kell mondanunk, hogy a felvonztatott alkotások többsége gyenge minőségű, egyes esetekben pedig egyenesen bűn rossz volt. Ez igencsak rontott a 10 éves hagyománnyal rendelkező fesztivál színvonalán. Úgy látszik, idén a közönség soraiban jól működött az egyfajta kollektív intuíció, ugyanis a korábbi évekhez képest jóval kevesebben váltottak jegyet a fesztiválra. Egy másik gyenge pont, hogy a versenyprogramban már évek óta ritkán fordulnak elő szellemes és jó kivitelezésű animációs filmek és idén sem történt másképp. Ezek után nehéz dolga lehetett a zsűrinek a díjak odaítélésekor, mégis sikerült néhány jó filmet kiválasztani. Ezek közül elsősorban Cristian Nemescu filmjét, a „C” *Block Story*-t említeném, amely valóban szellemes történetet mesél el Bukarest városából. A filmet Simó Sándor emlékdíjjal tüntették ki. Az ALTER-NATIVE nagydíjat Csáki László filmje kapta. A *Napok, melyeknek értelmet adott a félelem* egy klasszikus szerelmi háromszög történetét meséli el a film noir eszközeivel. A többi díjazott filmmel

KINDE ANNAMÁRIA

Ne már, számár

...
Keress kutat,
Építs utat:
Más ablak más képet mutat.

...
Ótt integet,
Ahogy lehet,
Imád vért okádó eget.

...
Páholyba lép.
Foszlik a kép:
A sors kenyér, a sors a vér.

...
Bezár a vár,
A vár bazár.
Nem értheted, mit kiabál.

Gyümölcs nélkül mit ér a nyár

...
Meleg szoba a szerelem.
Sajtos laska, köményleves,
Villanyszámla, kamaszgyerek.

...
Éjszaka jársz más tájakon,
Es virtuális nászaid
Nyomán gyerekhad kéreget.

...
Gyümölcs nélkül mit ér a nyár?

Arról, hogy nem kell alkohol

...
Nem kell szesz, testvér!
Már a szervezet narkót termel,
hogy megtartsa magát.
Önkábító, hogy még az életet kibírja anélkül,
hogy elveszítené azt, kiről úgy gondolja,
azonos vele – aki nem iszik.
Nem kell szesz,
Te sem kellesz már, testvér:
elég vagyok ámítni én magam.

FRANÇOIS BRÉDA

LALI ÖT TÉVEDÉSE. AZ ÖT „SEB”.

A Mesterrel való legelső Találkozás egy olyan „századvégi”, spleenes, borongós, esős, szürke ké-sődélután-koraeste történet, amikor klasszikusan a „semmi” szokott történni: olyan idő ez, amely nincs is az Időben, avagy talán csak Ez van igazán benne, s talán csak ekkor érzékeljük igazán az időt, csak ekkor vagyunk „filozófusok” vagy inkább seneca-i „bölcsek”, amolyan félkomoly, aktuál-sztoikusok – néha.

Ilyenkor „kicsinek” érzi magát az ember, a porszemnél is porszemebbnek, s a céltalan, kóborló reflexió minduntalan amaz apró árulások, bakik, olcsó kekeckedések és darabosabb gyarlóságok zeg-zugos ösvényére téved, amelyeket hím- és nőnemű ember-és létezésársaink elkövettek az úgymond Fönséges, Bescses, Szupersztár, Nagy-és Szépreményű Mimagunk rettenthetetlen őfelsége és igazságos „mátyás királya” ellen.

Szóval akaratlanul is így „sebnyalogatós” volt a kontext, még az egzisztencialista pózolásoknál is egzisztencialis-tább, egésze sötét, goya-i, rembrandt-i² színekkel, mikor az elme tudja, hogy előbb-utóbb az Úr lesz majd „Úr-rá” rajta. A hangulat nem volt tehát fölöttébb rózsás, Apuleius Lucius³-a mint számár nem változhatott volna vissza emberé ebben a fausti atmoszférában, mert itt („ott”) nem teremték épp akkor semmiféle rózsakoszorúkat, isis sem volt sehol avagy „ki-tuggya”.

Ez a keret, a lelki „ráma”, egy kész unalom-drama diogenészi, „a kutyára” – esküvő, emberbarát felhangokkal és tompán sűrű, dionüsszoszi háttérzenével, amit a csorba, bűnölcső és bűnrossz vodkás poharak diszkrét csilingelése meg a pufók söröskriglik kölcsönös egymáshoz puffanása komponált (szerkesztett) össze.

Természetesen Cluj-Napoca – Claudiopolis – Klausenburgban – Kolozsváron vagyunk, az Európa híres Music Pubban, a zülött diákok, alkalmi Faustok, Danték, Hamleték és egyéb vidám népség pinco-kocsmájában (400 férőhely), jelenleg 17-en talán, ha megszámlolnám.

De „számolni” nekem egyáltalán nem volt „andungom”⁵.

Egyre a fene az egész matematikát, gondoltam, Pitagorászt és a 10-es számrendszert, meg ennek a felét, az 5-öt, az Otágú Csillagot, azaz az Embert is. Pitagorasz veszekedett Diogenésszel, Antiszte-nész is hozzá-hozzá-pofázott „boksoltak a majmok” (a pohárban és a fejben). Mindenhez volt kedvem csak számolni nem.

S hirtelen, a „semmiből”, ahogy szokott, az istenek és emberek hírnöke, a szárnyassarjú Hermész-Mercurius teremtett elém, aki az emberek és a Földön való jártában barátom, Boros Lóránd alakját öltötte magára ebben a mi kis kolozsvári időszámításunkban, s aki az irodalmi secretarius-om megütszélő és fontos szerepét is betöltötte akkoriban s azóta is, kicsit mint Tiron Cicerónál.

– Be fogok mutatni neked valakit – mondta titokzatosan, s ravaszskásan, de meglegedéstől csillogó szemekkel mosolygott (somoogyott). Tudta, hogy a pillanatot nem mindennapi. Tudta, hogy ő a Tanú. Ez is főszerep. Sőt. A Tanu a „Máker”⁶. Ő volt a Lalival való Találkozás egyetlen, élő tanúja.

– Kit?! – kérdeztem rosszat sejtve, ám izgatottságát látván, kíváncsian.

– Majd mindjárt meglátod – mondta. Egy nagy, fekete, zsíros kalapú, dús, göndör bajuszú gábor-cigány járt éppen arra. Egy fél csatorna volt a hóna alatt mutatába cégérnek.

Az asztalom előtt hirtelen megállt, egy pillanatra gyorsan hátranézett, és sarkon fordulva, felém nyújtotta erős, munkásember kezét, s azt mondta:

– Lali. Ez volt Lali első leckéje, az első tanítása, az első szikájmó (cig. tanítás), amit a Mester bevezetés nélkül, in medias res a következőképpen fejtett rögtön ki még félig ülve, még félig állva:

– Tudod Bréda, az ember sok tévedést, baklövést, butaságot, ostobaságot, idiotizmust – egyszerűen: mindenféle számárságot – tudod Te – követ el az életében. – En őt tévedést követtem el – mondta, s ekkor a görög pesszimisták jutottak eszembe –, hogy megszületem.

Gyorsan folytatta, mert még volt, mit mondani. – A második tévedésem az volt – folytatta –, hogy felnőttem, s hogy a szüleim fölneveltek.

A harmadik tévedésem az volt, hogy iskolába jártam, s hogy túl sokat – vagy túl keveset (nevetett) – tanultam.

A negyedik tévedésem az volt, hogy bejöttem a Music Pubba.

Az ötödik tévedésem pedig az volt, hogy megismertem Brédát! – zárta le a Mester ezt az ontológiai-lag nem épp csekély mélységű captatio benevolentiae-t.

Lali és OJD

Ennél jobban senki sem tudta volna összefoglalni addigi életünket.

Lóránd feszült figyelemmel már elképzelte, hogy egyszer ezeket a szavakat – az Első Nagy Tanítást az Öt „Tévedésről” – még nyomtatásban is látni fogjuk, s revétegen szűrcsölgette a fél ginjét.

– Tudsz csinálni egy fél konyakot? – kérdezte a Mester, és én azonnal beláttam, hogy a kérdést Lali „megérdemelten” (e szikájmó megérdemelt nem egy fél, de egy láda, „öt csillagos” konyakot is!) tette föl. És már itta is egy hajtásra, profi-módra a pohár borpárlatot.

Az én ötödik „tévedésem” – s mint később kiderült, mindannyiunk, egy életre meghatározó nagy, ötödik „tévedése” pedig az volt –, hogy megismertük – „Őt”, avagy, ahogy „ű” mondaná „űtet”.

Ennél az ötödik „tévedésnél” kezdődött a mi átalakulásunk, a „metamorfózisunk”, amikor „szamarakból” és „disznókból”⁷ ötok, vagyis otágú élő csillagok, azaz emberek lettünk.

Az átalakulás azonban kétélű fegyver. Meta-morfózis, avagy = alak-fölöttiség.

Nemcsak mi alakultunk át a Mester hatására, hanem „Ő” is kezdett hozzánk hasonlítani, Ő az igazi Őt: Őt, akit átalakítottunk, Ő is változott.

– A megváltozásban az az érdekes (fontos) – zárta le az Első Szikájmót Lali –, hogy kiből „mi” lesz. Hogy „Brédából” lesz „cigány”, vagy hogy „Laliból” lesz „Bréda”. Ezt fogjuk majd meglátni, de ezt csak a Végén, a „Jegvégén”. Ez a „lényeg”. Korrekt?

– Korrekt! – vágtuk rá egyszerre Lóránddal kórusban –, s rendeltünk még sok-sok vodkát, konyakot és rumot.

Lali mindig korrekt volt. Még akkor is, ha nem.

Lali néha szombatista prédikátorrá változott át:

– Az ital az ember ellensége. Rettenetes méreg. Látjátok, ez az utolsó pohár pálinka, amit meg kell igyák: a „keserű” pohár – mondta a Mester egy soka-dik konyakkal a kezében. Megesküdtem a templomban, hogy többet nem iszom. Gátá⁸, vége – szót, s egy (mozdulata) derékszögös mozdulattal eltüntetve a narancssárga folyadékot.

Az Első Tanítás így és ezzel le is zárult.

Mi pedig Lóránddal, a Két Lator, ott voltunk már Lali, a Mester jobbán és balján, a misztikus Kereszten – Lajtorján, a testünkön ütött őt, tamási „sebbel”, ezzel a bizonyos öt fatális „tévedéssel” és Ajándékkal.

Az elkövetkezendő, örökkévaló Évben pedig Vele voltunk az Egben és a Paradigmák Lali-i Paradicsomában. (Az 1. szikájmóhoz)

Ugyancsak a legeslegelső Tanításokhoz – az „iniciál”, az „iniciatikus”, a „beavatási” alaphangleütésekhez – tartozott a mindenkori s a kultúrtörténeti humanizmus sajátos „rektifikálása” és a Mester által való, empiriákba áttett átértelmezése, amellyel Lali a humanizmus igazi lényegét és mibenlétét (mivoltát), tártá föl számunkra.

E koncepciót leginkább „neokorporalizmusnak” nevezhetnénk.

Lali a protagorászi „mindennek mértéke az ember”-elv testre vonatkoztatott újrafogalmazásával kezdte a kulturális sznobéria által „impotenssé”, tehetetlenné vált szellemünk „valóságá történő” átalakítását.

Didaktikai és életviteli alapelveit a következőképpen fejtette ki napról-napra szaporodó hallgatóságának, amely mint a Mester „teremténye” immár öhozá kapcsolódó entitásként kezdett „lúktetni”:

– Minden tanítás abból kell kiinduljon, ami „van”, ami „vagyunk”, mert csak az „érdekel” bennünket, ami a mi „érdekünk”. Mi „emberek” vagyunk, tehát az „emberi” dolgok érdekelnek bennünket: a csillagszellemelek vagy az angyalok vagy az ufók csak kihathatnak mireánk, kapcsolatba kerülhetünk velük, csodálhatjuk őket vagy félhetünk tőlük, ám nem „mi” vagyunk, nem igazán a mi dolgunk, nem érint minket egyenesen, hogy mi történik éppen most, ebben a minutában a kozmoszban, hogy az XZ11345.B „fekete lyuk” eltűnt, vagy hogy beszippantotta az Omega 67.4887-világot. Ettől nem lesz több vodka itt az asztalon, s a cigányoknak sem lesz több „rendelése”, hogy befedjen egy tetőt, ettől nem viszek még haza se ma, se holnap több húst haza Míndrának⁹, hogy legyen mit egyen Babi¹⁰.

Mi tehát, mint ahogy a közmondás is jelzi, „magunkból” kell hogy kiinduljunk. Megvan mindenkinek az irkája? Senkit sem engedett „irka” nélkül a kurzusokra; akinek nem volt füzete és tolla, az Lali szerint lelkileg nem készült föl a tanításra, tehát nem érdemelte meg és ki azt, hogy a Mester foglalkozzon vele.

Aki az „Irkát” nem tiszteli, az a „Mestert” sem tiszteli; aki a Mestert nem tiszteli, az a „Tanítást” sem tiszteli.

Akkor meg „minek” jön? Hogy lásson egy cigányt, aki képezi az egyetemi ifjúságot? S a tanári kart?

Az jön, hogy lásson egy részeg cigányt, aki a részeg gádzsóknak adja elő magát?!

Akinek nincs „Irkája”, az nem akar tanulni, az le-kacagja a Tanítást, az lepuffintja a szellemét, az csak „show-műsorra” jön. Az menjen haza, és nézze a televízióban a Rapid foot-ballmeccset és hallgasson kurzust az „anyjacsisájába”, ne nálam. Mert Karának¹¹, Brédának, Lórinak, Helgának, Andinak, Noéminak, X-nek van irkája, de akinek nincs, az csak jött megnézni Lalit, a „kuriózumot”. Kuriózumnak „kuriózum” vagyok, mert tudok bádogot vágni, énekelni, táncolni, gondolkodni, tudok franciául, oroszul, románul, magyarul és dajcs, meg még kicsi latint, meg kémiát, orvostudományt, meg még sok egyéb, amiről ne is beszéljünk, de akinek nincs irkája, az mehet haza, illetve annak itt nincs helye. Punktum – mondta. Akinek nem volt „irkája”, annak nem volt „út-levele”, „személyazonossági igazolványa”, „buletinje” a Lali tanításaihoz, a Fölsőbb Világhoz.

– Figyelem! Bréda, Kara, ne játszdjátok az asztal alatt! – szót a Mester és megkopogtatta az asztalt az egyik alkalmi „plajbásszal”, egy olcsó golyósíronnal. – Ne nyomjatok be annyi vodkát, mert aztán én is berúgok – mondta.

– Tehát! Megvan mindenkinek az irkája? – tette fel a fatális kérdést Lali.

– Meg! – zúgtuk egyöntetűen.

– Akkor írjátok föl az első leckét.

A címe az: „Az emberi test”

Az Első szikájmó itt vette kezdetét.

ESZTERÓ ISTVÁN

Repülni, hej

Az őseember már arról álmodott, repülni, hej, a haj csak úgy lobog, s a dárdá testet öltő szélként elúzi messze tőle félszét.

Isten-köntösként libbenő eget örömről szült hiába kergetett, amint vízébe toccsant lába, elnyelte őt a parti pára.

Azóta minden tűnő végtelen után caplatni újra kénytelen időtlen vágy, merész vagy sanda,

ezerszer mégis szárnyra kapna, hisz árny a szárny és szárny az árny azon a rög lehelte égi talajon.

Kihalóban

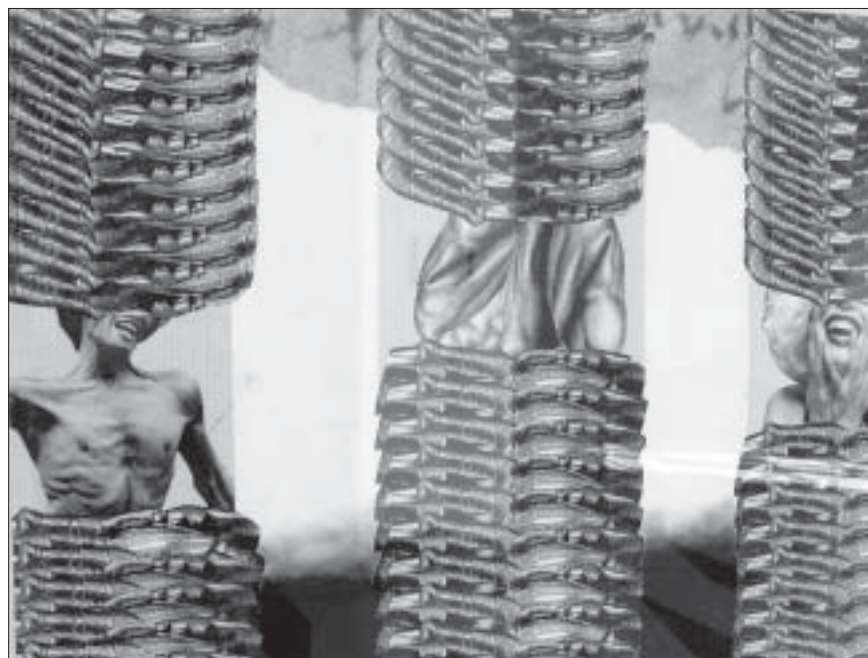
Lehetnél te is védett fajta, nemcsak a sas, teknős, egyéb, mért bíznál holmi „jelke rajta” ígéretben, mely hitelét

vesztve rég vesztetre törne, miért ne légy féltve óvott tanúja nyelvnek, múltnak törpe lelkek közt, ki szirthez szokott?

A pára szürte kőszáli fény riaszt tovább bukó mélynek magasba hajló homlokívén,

míg visszaad vadon szélnek virágot porzó szó zenitjén, hol minden faj benned védett.

¹ festő, ² festő, ³ a Metamorphoses (Átváltozások), Az aranyszámár hőse, ⁴ atmoszféra, ⁵ kedvem ⁶ Aki a kártyákat keveri., ⁷ Lásd „Kirké disznói” az Odüsszeiában., ⁸ rom. vége, ⁹ a Mester felesége; Míndra (rom. a Kedves, a „búszke”), ¹⁰ a Mester nagyobbik fia. Boby., ¹¹ Karácsonyi Zsolt: a kolozsvári Bretter György Irodalmi Kör vezetője, a Romániai Írószövetség állami debüt-díjas költője. Jelenleg az Aradon megjelenő Nyugati Jelen című lap irodalmi szerkesztője

Mulaj Sándor: Cím nélkül

Ki az, aki néz?

Ha Tom Stoppardról van szó, akkor bizonyosak lehetünk afelől, hogy minden bizonyosság felfüggesztésének szellemes játékába keveredtünk – és nincs ez másképpen a *Bulldog hadnagy Magritte nyomán* előadás esetében sem. David Zinder a Kolozsvári Állami Magyar Színház vendégrendezőjeként Tom Stoppard kortárs drámaíró két egyfelvonásosát – a *Magritte nyomán* illetve *Az igazi Bulldog hadnagyot*, amelyeket hagyomány szerint együtt játszanak – fűzte egy előadássá oly módon, hogy a két krimiparódia izgalmas és pirandellói

ablakán bekémlelő Holmes rendőr (Sinkó Ferenc) pedig illegális amputációnak kitett pakisztáni emigráns sejtessen a véletlen balesetet elszenvedő Anyukában (M. Kántor Melinda). Harris (Hatházi András) és Thelma (Kali Andrea) táncosházaspár esti előadásukra készülésük közepébe toppan be Láb főfelügyelő, hogy megoldja a titokzatos esetet, amelybe a család egy Magritte kiállításról jövet keveredett.

Nem is annyira

A mindennapi élet eseményei olykor nem is annyira mindennapiak, főként, ha Magritte szelme lengi be a kis történetet – de, kecséget minket a felügyelő és a történetet nyitja, mindenre van logikus magyarázat. Hogy mindezek ellenére nem nyugodhatunk: arra is van ok. A színpadon, Harrisék nappalijában ugyanis mozdulatlanul és háttal a közönségnek keménykalapos férfi (Galló Ernő) ül, aki a szünet után, a más-

odok felvonás elején egy pisztolylövés következtében hullává avanszál. Van még persze más is: az első felvonást a második felvonás két szereplője – Felicity (Kézdi Imola) és Magnus (Nagy Dezső) – a nézőtérrel, jellemzően köszönhetően nem feltűnésmentesen

elveyűve nézik végig, hogy a szünet után átlépjék a színpadot és nézőteret elválasztó bársonykordont és bekerüljenek a játékba. Amiben – és ettől a pillanattól kezdve az első rész egy folyamatos retrospektív értelmezésben új dimenziókat nyer – mindvégig benne is voltak.

Az első felvonás Magritte képi világára is asszociáló, tipikusan angol nappalija (díszlettervező Dobre-Kóthay Judit) után a második felvonásban a

reprezentált tér maga is egy színpad, amelyhez a nézőtérrel átellenben bársonykordonnal leválasztott háromszemélyes nézőtér tartozik. Két kritikus – Birdboot (Hatházi András), aki elismert és hatalmi helyzetét ki is használó „szaktekintély” és Moon (Keresztes Attila), aki másodhegedűs helyzete miatt igen frusztrált – foglalja el itt a helyét, hogy megtekintse a terítéken lévő bulvárkrimit. A harmadik hely, ami Moon vetélytársát, az elsőhegedűs ítésk Dickset illetné, üresen marad – nem véletlenül. Fikció és realitás illetve ezek tükörijátékainak meglepő fordulataiból áll az egyre szövevényesebb játék: Birdboot a bulvárkrimiben is játszó színésznekkel folytatott

alapállapotát teszi meg a játék kiindulópontjává, termékeny feszültséget teremtve fikció és valóság, tény és értelmezés, megfigyelő és megfigyelt, nézőtér és színpad között.

Hogyan lehet kinyomozni?

Hogyan lehet kinyomozni egy olyan bűntény rejtélyét, amelyben maga a nyomozó az elkövető és egy szerszmind egyedüli alibi egy állítólagos rablás szemtanúinak, akik azonban semmit sem tudnak mondani magáról a bűntényről, mert hiszen az meg sem történt? Erre a kérdésre csakis a furfangos és nemkülönben merész következtetésekkel operáló Láb főfelügyelő (Salat Lehel) tudja a választ: illetve tudja meg, miközben, mint egy kisebbfajta Oidiposz, maga után nyomoz. Nyomozni nem könnyű, ha mindenki másképpen látja azt, amit lát és élénk fantáziája gyanúval illet mégoly ártatlan eseményeket is, mint egy férfi saját autója felé igyekezetét vagy egy anyós megégetését a vasalóval. Szó mi szó: a férfi pizsamában (focimezben?), féllábon (sántán?), arcán borotvahabbal (fehér szakáll?), kezében krokodilbőr táskával (focilabda? teknősbéka?) és összecukott fehér napernyővel (sétabot?), kissé ziláltnan igyekszik autója felé, az anyós pedig fején fekete úszósapkával fekszik a vasalódeszkán – és ez épp elég ok arra, hogy egy, a világ folyását házának ablakából bámuló néni me- nekülő gyilkosnak gondolja a férfit, a táncosházaspár

szerelmi viszonyai és vágyai a krimi szereplőinek felállításával csengenek össze. Amikor a bulvárkrimi szünetében színpadra lép (ugyanis féltékeny felesége felhívja a kelléktelefonon magyarázatot követelve a pletykákra) és bekerül a játék mechanizmusába az amorózó Simon (Sinkó Ferő) helyébe, hogy a krimi első felvonása megismétlődjön vele, akkor már semmin sem csodálkozunk. Birdboot a hullában Dickset ismeri fel, de mielőtt meggyanúsíthatná Moont, a kulissza mögül lelővik – és ez történik Moonnal is, aki a halott Birdboot helyébe ugrik be, míg az üresen maradt nézőtéri helyeiket Bulldog hadnagy (Salat Lehel) és Simon foglalják el. A szerepek és szereplők felcserélődnek, megsokszorozódnak és egyre bonyolultabb ívet rajzolnak ezek a viszonyok. A rejtélyes gyilkosról kiderül: Magnus az, aki egy személyben az igazi Bulldog hadnagy és Albert, a hősnő rég eltűnt és halottnak hitt férje valamint Puckeridge: Dicks és Moon után a harmadhegedűs kritikus, aki immáron kiirtotta összes ellenfelét és megszerezte a vágyott hősnőt is, Cynthiát (Kali Andrea). Úgy tűnik jól szervezett bűnszövetség dolgozik itt, vagy csak Puckeridge kezére játszik a véletlen: feleség kontra férj, színészek kontra kritikusok, kritikusok kontra kritikusok.

Ha nem akarunk kimaradni

Mindebben a játékban a néző saját voyeur-i pozícióját kénytelen felülvizsgálni, hiszen központi kérdésnek látszik az, hogy „ki az, aki néz”: van-e valaki, aki felügyeli és irányítja a dolgok folyását, birtokolja a látványt. Ennek a viszonyrendszernek nem lehet megelenni a centrumát, mondja az előadás, így kénytelenek

A stoppardi ironia

Ahhoz, hogy a stoppardi ironia – amely egy következetes de önmagát folyamatosan kicselező logikáról szól – megszólaljon, úgy tűnik, nagyon pontos és okos rendezés kell. Ilyen a David Zinderé. Nem csak arról van szó, hogy a félreértések, poénok és kétértelműségek kiaknázásához eleve szükséges egy adott ritmus, hanem arról is, hogy az az előadás-szerkezet, amelyet ez a ritmus határoz meg, hogyan képes mikro- és makroszinten, mind az adott szituációk, mind az egész előadás tekintetében úgy működni, hogy ennek a gazdagsága mintegy koncentrikusan gyűrűzzön tovább. Hogy csak egy példát említsünk erre: a reprezentáció tere és a reprezentált tér közötti dialógus a második felvonásban. A reprezentáció tere a nagyszínpadon berendezett stúdiószínpad (tehát a nézőtér is egy színpadon van), a reprezentált tér a második felvonásban maga is egy színpad, nézőtérrel – és ennek is megvan a reprezentált tere (a bulvárkrimi színhelye, a Maldoon-kúria). Ha ezek a határok elkezdnek egészen finoman vagy éppen egészen durván egymásba folyni, akkor bizony nehéz megmondani, hogy mi és hol kezdődik illetve ér véget. Ennek a rafinériának a jegyében értelmezhető a nézőteret a játéktérrel elválasztó múzeumi bársonykordon is: egyrészt miközben kijelöli a határokat (hiszen a néző, aki a nézőtérre ül, nem lép be a színpadra) meg is szünteti azokat, lévén a nézőtér is a játék tere (nem csak metaforikusan: egy felvonás erejéig két színész nézőszerepet játszik).

meghatározza: a Magritte-i ablak, amelyből ki lehet látni a titokzatos világra vagy be lehet látni egy család titkokkal terhes életébe – ráadásul az ablak függönyét egy Magritte nyomtatás díszíti –, a páholy mint egy kacér igenis-nemis játék helye a színházi titokkal, mind meghatározó elemei az előadás egészének. A díszlet tipikus angol miliót teremt a színpadon, amely a melodramatikus krimik világát, azok nélkülözhetetlen szereplőivel, nem kis ironián kívül adja vissza.

Mindezek a dolgok nem lennének, ha a játszó színészeknek nem lenne ennyire jó (ön)ironikus vénájuk. Mert láthatóan nagy tudással, virtuóz módon bújnak bele bármelyik szerepbe vagy szereptípus paródiájába. Pár mozdulattal látjuk: Birdboot egy kövér, nehéztestű kéjenc, aki örömmel aknázza ki a színház egyes esztétikai előnyeit, Moon egy megkeseredett, sovány ítésk, akinek tudalékos megjegyzései semmitmondóak, Simon tipikus amorózó, Felicity az ifjú sértett hölgy, Cynthia a végzet aszszonya, Mrs. Drudge tipikus takarítónő, Bulldog hadnagy illetve Láb főfelügyelő az angol detektívek mintájára jön létre.

VARGA ANIKÓ

(Kolozsvári Állami Magyar Színház – Tom Stoppard: *Bulldog hadnagy Magritte nyomán*. Rendezte: David Zinder m.v.; Dramaturg, a rendező munkatársa: Kelemen Kinga; Díszlet- és jelmeztervező: Dobre-Kóthay Judit; Zenei összeállítás: Borsos Levente. Szereplők: Galló Ernő f.h., Hatházi András, Kali Andrea, Keresztes Attila, Kézdi Imola, M. Kántor Melinda, Nagy Dezső, Salat Lehel, Sinkó Ferenc.)

Reviczky Gyula dentai szerelme

Reviczky Gyula (1855–1889) költő 1875. október 11-én érkezik meg a bánsági Dentára. Horváth József kincstári tisztartó két fia mellé alkalmazta nevelőnek. November 25-én megteszi elő látogatását a közeli Dettán, Bakálovich Emmánál, hogy annak az állással való közbenjárását megköszönje. Emma Horváth József feleségének volt a barátnője, s a költő nevét már ismerte a „Figyelő”-ből és az „Új idők”-ből.

Bakálovich Emma ekkor 24 éves, irodalomkedvelő hajadon. Reviczkyt ezen első, Emmánál tett látogatása alkalmával megragadta a leány szépsége. „Mikor először voltam nála, nyájassága, szépségének hatalma sem volt képes pár percnél tovább ott tartatni, mert nála holmi ostoba, gógós, agglegény

Emma sírja a dettai temetőben

grófra és bárókra akadtam” – írja levelében Korodi Pálnak. Reviczky ifjú hévvel beleszeretett a dettai úrilányba. E szerelem versben is megnyilvánult. Ekkor írta a *Donna Diánát* – az Emma ciklus második versét, melyet Emma is elolvasott egy Dentán tett látogatása alkalmából. Erről így ír Reviczky barátjának, Koroda Pálnak: „Ő tegnap itt volt és dicsérte nagyon Donna Diánát. Sejtje-e, hogy ő rá írtam? Annyi szívséggel halmoz el, oly jó és nyájias írántam, hogy igazán bűn volna őt nem szeretni...”

Kettejük szerelme tovább szövődik. Egyik levelében a költő ezt írja: „A múltkor nálunk volt tizenhárom éves növendékem: egy doboz cigarettát hozott tőle és beszélt, hogy olvasott valami Emma által összeírt versketben tőlem írott verset. Minő édes érzés, mikor oly nő, mint ő, akit széles e vidéken a legszebbnek tartanak, érdeklődik a költő iránt...”

Kapcsolatukra felfigyeltek a kisvárosban, szerelmük rövidesen pletyka tárgyává lett. A költő két ízben is felmentését kéri állásából, mégis reménykedik abban, hogy szerelmüket nem töröi össze a szóbeszéd. „Fogja mindenki követ és dobja melőbb rám, környezzen a gyűlölet, a filiszteri ítélet mindenfelől s én akkor is tudok szenvedni és remélni.” – írja Emmához 1876. március 10-én.

Emma, aki négy évvel volt idősebb a költőnél, nem tudta olyan mély érzellemmel viszonzni ezt a szerelmet. Érdeklődése nem Reviczkynek, az embernek, hanem Reviczkynek, a költőnek szólt.

A pletykák, megszólások aztán kikezdtek szépen induló szerelmüket. A köztük lévő társadalmi rangkülönbség, Reviczkynek állandó vágyódása a pezsgő irodalmi élet után, az írók társaságának hiánya ezen az lsten háta mögötti világban, végül is oda vezettek, hogy 1877 júniusában, a tanév befejeztével Reviczky elhagyja Dentát és Pestre utazik.

Válásuk okáról szerelmük történetének regényében, az Apai örökségben – amelyben Emma Bárándy Agnes néven szerepel – ír. Válásukba azonban nem nyugszik bele. Emma továbbra is élő fájdalomként van jelen lelkében, s egy egész sor versének műsája marad élete végéig. Később levelezés útján tisztázzák kapcsolatukat és Reviczky mindannyiszor, burkoltan bár, de szerelmet vall Emmának. Soraiban forró vá-

Bakálovich Emma

gyait, lázongó haragját, olykor kétségbeesését s bizakodását írja meg.

Emmának a költőhöz intézett utolsó levele egy nyíltan bevallott, mélyesges szomorúság: „Leljen abban vigaszt, hogy hervadt virága azt tekintené legnagyobb jötevőjének, aki meggyilkolná. Miért is kellett egymást ámitanunk, hogy szereljük egymást?... Edes barátom, vigasztaljon...”

Reviczky válaszként megírja az Emma ciklus befejező versét, mely az ötvenegy költemény közül talán a legszebb. Címe: Szerelmi epilóg, melynek az utolsó szakaszát idézzük: „Szállj búcsúdál, szép rímbe vidd meg, / Mi van sorsomba írva / Szívem más névre nem nyílik meg, / Emmával tér a sírba.”

Budapest után, ahol újra több csalódás éri, Aradra jön kormányparti lapot szerkeszteni, majd újra Budapestre próbál szerencsét. Hosszabb ideig állás nélkül tengődik, majd Kassán szerkeszt német nyelvű lapot.

Emma emléke vissza-visszatér, reméli, hogy még találkozni fognak egyszer. Találkozásuk azonban elmarad. A beteg költő lázálmaiban, az egyetemi klinikán töltött utolsó tíz hetében, talán még találkozik vele. A valóságban már Emma ott nyugszik a dettai temetőben. Sohasem ment férjhez. 1889. január 7-én vesegyulladás következtében halt meg. Egyszerű sírkövén, a dettai temetőben ez áll: „Az élet rövid béke és hosszú harc / Es a halál rövid harc s hosszú béke.”

2001. november 15-én a dettai Mihai Viteazul utcában – Emma volt lakóháza falán – márványtáblát lepleztek le szerelmük emlékére.

PALKOVÁCS ISTVÁN

ORBÁN JÁNOS DÉNES

rovata

DEBÜT

FARKAS ZSOLT

Kerge Vejnemőjnen

Gorvén, Svandikán hőseposz

Dörgüm körgen
örgüm vörgen
kergüm nergön ervim sörven
Eriksson és Vejnemőjnen
Mennek szépen, mennek szépen

Merküm terge merte vőjmen
Sejtett söröskorsó, még nem,
De majd mindjárt fut le szépen,
Gyöngyöző sör fut le szépen,
a kocsmának mély ölében

– Törküm – mondja Vejnemőjnen
– Örküm – szól Eriksson szépen
Örgüm vergöm kerge méken
Vurge merte sajte séken
Ülnek ott a kocsmaszéken

Egyszerre csak Vejnemőjnen
feláll, s ugrál ott a széken
fejenállva ugrál szépen,
s kiabál a kocsmaszéken.

Korgum tergön vergömméken
tagron argon hejmen, héj nem! – kiáltott fel Erik,
s a székekkel fejbeküldte Vejnemőjnt.

Repül a szék, repül szépen
sirályok se szelik szébben
a kék léget fenn az égen
ürgömorgön matre méken,
s fejbekapta Vejnemőjnt.

Nagyot nyekkent Vejnemőjnen,
Eltört nyaka lyukán szépen
Spriccolt a vér ki a léken
herkum majne mijne véken
érke zika vége szépen

Igy ért véget Vejnemőjnen,
A megkergült Vejnemőjnen
egy bús éjjen, kocsmaszéken,
otta, lenta, kocsmamélyen.

Vár a firka vár...

Merge verge kerge zerge zár
cserkem terke merha mirrha rá
verkem merke terkem berke alatt már
sírva vár a vad bogár,
vár a firka, vár...

Burka tarki merki vergi dár
gorba marki kurka marka tár
hurka zarki hej kazargi
kergumborgbár
nergumborgi molektargapár,
vár a firka, vár...

Kurgonbökött, szügyöndöfött
hejdesajdi nár!
Ervegordott gergemorgott
zorgonforgott zsár!
Zergéntergetordofordottmurmármir-
mermármegmárgottturdofrancossár,
hát mire vár e vad bogár?

Nem vár az, nem vár.
Eltapostam régesrég: Csúnyán nézett rám.
Meghalt már a vad bogár,
vége van, rég vége már.
Nem vár rám több firka már... ma.

Reviczky Gyula és Márki Sándor levélváltásai

Folytatás az I. oldalról

Tisztelt Uram!

A körülmények nem hozták magukkal, hogy pozsonyi diákságunk alatt közelebről megismerkedhettünk volna.

Pedig erre az írói világnak különösen van szükség. Bátorodom Önt tehát már azon irodalmi szempontból is soraimmal felkeresni, de Öntől függ, hogy legalább levelezés által egymáshoz közelebb jussunk. Ugy hiszem egyikünknek sem fog kárára válni.

Tisztelettel
Reviczky Gyula
G.U. 1873. október 28.
Címem R.Gy. Garam Újfalú, u.p. Léva

T. Reviczky Úr!

Megvallom némi meglepetéssel olvastam az Ön leveléből, hogy velem irodalmi levelezésbe kíván lépni. Lépjünk inkább abba, ami jobban megillet minket, barátiiba. Ezt szívesen elfogadom.

Levelét későn vettem, mert kerülő úton jutott hozzám. Lakásom Budapest, Pest-Belváros, Kecskeméti utca 5. szám.

Viszonttalálkozásig
Öszinte barátja
Márki Sándor
Budapest, 1873. november 18.

Tisztelt Uram!

Örömmel fogadnám el a baráti levelezést illető ajánlatát, ha azon kérdés nem várna megoldásra, vajon mi, kik alig néhányszor beszéltünk egymással, hol találhatjuk meg most mindjárt az összekötő kapcsolót? A bizalom ugyebár nem egyszerre, hanem más tárgyak által közvetítve szokott jönni.

Vajon miről írjunk elválasztottságunkban? Közös barátainkról? Ezekről fogja mondani, ön éppen annyit, tán többet is tud mint én. Vagy magánéletünkről? Akkor meg bizonyos öregasszonyok modorát vennők fel. Vagy éppen érzelmeket hagyunk föl tömni? Ez már érzélgős historia is volna. Mit kellene Önnek tehát inkább elfogadnia, mint ajánlatomat? Higgye meg, az ily levelezésnél a baráti kapocs se fog hiányozni.

De ha nem csalódom, kiválóan tehetséges műfordító, s minthogy én is fordítatok hébe-hóba, szíves bírálata bizonyára hasznomra válhatnak.

Legyen bizalommal s bizonyára mindkettőnknek nyeresége lesz belőle. Ha nem mutatom meg Önnek mit... bizonyára azt, mit kerüljön el.

Ez az én nézetem.
Hogy bizalma jelét adjam, itt küldöm szíves bírálata Erlkönig fordítását.

Feleljen kérem s tartson meg jóindulatában.

Öszinte barátja
Reviczky Gyula
Garam Újfalú, 1873. november 25.
(Itt következett a vers)

Tisztelt Uram!

Szépecskén megkéstem ugyan a válasszal, de végre mégis csak útnak indítom s elmondok egyet más fordításáról, melyet levelezés csatolt.

Mi mindjárt a címet illeti, az nem elég szabatos ugyan, de megvallom nem tudnék mást mondani helyette. Az ilyen hitregei dolgokkal bajos boldogulni. Maga a költemény (őszinteséget kívánt ön tőlem – azt akarok adni) kissé darabosan van átültetve (gondolom, ugyanezt közölte ön az „Erdély”-ben). Ön az alakot szigorúan meg kívánja tartani, de mellékes (legalább nem oly – igen lényeges kellékek sokat áldoz a főből; a szép hangzásból, ez által a nyelvből), például „kód szállt a vidéknek alája”, „Aranyos zubbonyt az anyám néked ad” stb.

A hűség ellen kevés kifogásom van; a szó-szerént való fordítást nem is szeretném mindenütt; azonban éppen ez kísérti meg a fordító ügyességét, hogy bír-e elég leleményességgel a **másolatban**.

Könyvedén, minden feltűnő keresettség nélkül kifejezéseket találni az **eredeti** szöveg szavai helyett, bocsásson meg, ön már az első versszakban is pusztán csak az **érzelem** tolmácsolására szorítkozik. „Er hat den Knabwn wohl in dem Arm
Er fast ihn sicher, er halt ihn Warm”

mégis csak másképp hangzik mint önnél:
„Burkolja köpenyét, szorítja,
Melengeti, őzi, csíftja”.

Bizonyára nem magyaros ez:
„Kedvemre való szép tested ígér el;
s ha szép szerével nem, majd jössz erővel.”
Vagy:

„Látod gyermekem, nem kell dideredned!”
Szóval mellözve némely más észrevételt, hogy pl. talán hangsúlyra is kellene figyelnie a mértéknél (bár a hangsúly nyelvünkben nincs is úgy kifejlődve, mint a németben, hol éppen előuralkodója) célszerűnek tartanám, ha ön gyökeresen átvátaná a fordítást, s mindenek előtt a magyarosságra lenne ügyelettel.”
Sajnálom, hogy bizalmát ezáltal nem viszonzozhatom, de nincsen heverő versem, különben is, inkább a történelemmel foglalkozom, s múltunk kűtfőit eredetiben tanulmányozom. A költészetnél egyszerre is lehet valaki mester; a történelemnél előbb inasokdnunk kell s a téglákat hordanunk nemzeti „Üdveldé”-nkhez. Jöhet azonban idő, hol már az anyag feldolgozására is vállalkozhatunk, s ki mondja akkor, hogy az inas évek szegényítők?

Január 1-től kezdve „Irod. Értesítő” címmel egy kis könyvészeti lapot fogok szerkeszteni, melynek mutatószámát Onhoz is elküldöm, kérem, ha lehet, gyűjtsön rá egy-két előfizetőt.

Viszontlátás vagy inkább találkozás reményében vagyok híve

Márki Sándor
Budapest, 1873. december 28.

Tisztelt Uram!

Ma vettem becses lapjának mutatószámát. Mindenesetre ez is pótol hézagot irodalmunkban s tisztább fogalmat nyerünk annak jelenlegi állásáról.

Holnap megyek be Lévára, hol remélem szerzek néhány előfizetőt. Jövő levelemben bővebben erről. Jól mondta, hogy „Erlkönig” fordításom darabos és sok helyen nem zamatos magyarságú. De nem is tartom magamat magyar költőnek s nem keresem annyira önromlásomat, hogy a polyglott költőség babéra után áhítoznám. Különbön önnek már a javítást küldöm s az „Erdély” **Tündérkirály** cím alatt egész más képen hozta. Címe most se jó. Legtöbbet fejez ki Szász Béla használta **Törpekirály**, mit még hajlandóbbak vagyunk elfogadni, ha Vischoffnak Erlköniget illető címmagyarázatot olvassuk. En nem akartam használni, nehogy **Csempészés** gyanújába jöjje.

Önnek a lapokban olvasott műfordításai: Schiller **Epigrammák**, **Die Grösse der Welt** sat. jók, bár Schiller ragyogón antik nyelvezetét nem adjuk vissza. Dehát a legjobb műfordítás is **Cervantesként** a legfinomabb bársonynak is **fordított** oldala, hol a simaság természetesen nem olyan mint jobb oldalon, pedig nagy költők a formának is kiválólag nagy mesterei.

Ha Kenesi Móricról tud valamit, hol tartózkodik sat. kérem velem tudatni, mert még három hónap előtt postára tett levelemre mai napig se kaptam választ.

Vegye elkésett boldog újévi üdvözlömet.
Oné
Reviczky Gyula
Garam Újfalú, 1874. január 5.

Tisztelt barátom!

Tudni fogja, hogy G.I.* Úr most ad ki A-y B-a** hagyományából egy kötetet, mely hír szerinti július 15-én már sajtó alá kerül is. nekem erről a kötetről egy kis „elmélkedő” kritikát írni szándékom, s minthogy hallottam, hogy becses lapjai idővel kritikát is fölvesz barátjai közé, azon kérelemmel írom jelen sorokat, hogy lesz-e kritikának becses lapjában helye?

Igaz híve
Reviczky Gyula

*Gáspár Imre

**Andrássy Béla

(Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, Budapest, Ms. 5165, 646-649)

„Ha megmozdulunk – akkor megdöglünk”. Mondta Horthy Miklós.

1991. május 7-e, hétfő.

A *Palace de Justice* előtt: kijelölt helyük van az újságíróknak, akik furcsa módon alig tudnak angolul. Úgy tűnik, helyszínre nem a színe-javát küldik. Mivel nem hagyta nekik békét, elmondták, hogy azt a rabot várják, aki 24-én helikopterrel próbált meg elszökni. Nem volt időm megvárni a „hős” megjelenését. Különben: nem tudják felfogni, hogy valaki, ha magyar (Hongroise), mi az ördögöt keres Jugoszláviában. Ott magyar nincs, csak koszovói.

(Egy apró piros füzetből másoltam. Tamás MIB-ügynök ágyán találtam, akinek újradátumoztam a *Tom Sawyer* fejezeteit. Két nappal később fejezi be a megbeszélést. És ha a piros füzetre nincs szükségem, majd, akkor vigyem vissza – a hátulján lévő összehajtogatható térkép miatt.)

„Bánság, Bácska és Baranya a mai napon (...) a népek magasabb önrendelkezési joga alapján elszakadtaknak nyilvánítják magukat Magyarországtól úgy államjogi, mint politikai és gazdasági tekintetben (...) csatlakozunk a szerb királysághoz, mely eddigi működésével és fejlődésével biztosítja a szabadságot, jogegyenlőséget és haladást minden irányban, nemcsak nekünk, hanem valamennyi szláv, sőt nem szláv népeknek is, amelyek velünk élnek.”

Ha álmos voltam vagy rosszkedvű, mindig rám szóltak: ne legyél már olyan szakadt. A fiamnak minden esetre ezt szoktam mondani. De lehet, hogy csak a folytonosság utáni vágy hiteti el velem, hogy már nekem is ezt mondták. Sőt a szüleimnek is. Hogy ez olyan örökség-féle. Ne legyél má' olyan szakadt. Bizonyára azért alakulhatott ki, mert az apai vonal miatt nem vagyok csinos, vagyis a szép ruhák is lóganak rajtam, lehet piszkosnak és szakadtak tűnnek, de réginek és elnyűttnek mindenképpen. Viszont azt, hogy elszakadt, nemigen hallottam.

Szakadt van, elszakadt már volt.

2000. október 26-a, csütörtök

Kedves Ildikó,

segítség szeretném kérni (cs. Gábor irányított Hozzád, és jól tette). Szóval Végele esszéjéhez szeretném fotókat tenni a kötetébe. Nem tudnál fotózt, akinek használható fotói vannak a légitámadások idejéből?

Köszönöm, előre is.

Örültem a pécsi találkozásunknak. Tetszett a forradalmáró villámlátogatása.

Szeretettel:

Sándor.

Így lettem forradalmár.

Azt sokszor érzem, hogy ha megmozdulunk, megdöglünk. Ha arrébb megyünk néhány kilométerrel. Azért tudom ezt biztosan állítani, mert 1993 végén megpróbáltam. Annyian voltak a Szegedre tartó színbuszban (láttam egy dokumentumfilmet a színbuszról, amelyből kiderült, hogy Ezüst Nyíl néven a náci Németország hozta forgalomba, olcsó volt és mindent kibírt), hogy ha akkor tudtam volna, hogy a náci németek találmánya, összecuklok a meg nem engedhető gondolatoktól. Bár az is lehet, hogy megengedhetőek lettek volna valamennyire, hiszen abban az időben hangoztatta Šešelji vajda, hogy átperdenének bennünket a határon. A bennünket szó azokat jelöli, akikről az utolsó majd' száz évben általában só-tel kezdik a mondatokat: sőt a velünk élő nem szláv népeknek is jogegyenlőség és haladás, sőt nem tíz, hanem tizenötmillió, sőt nem felejtjük el a határainkon kívül élőket sem.

Sőt!

Amikor a színbusz beérkezett a szegedi állomásra, a fiamat kézzel kézzel adták, sőtül és nem-sőtül beszélve hozzá, óvatosan, vigyázva, nyugtatva a majdnem egyéves gyereket: fehér pulóverében repült az Ezüst Nyíl testében a kijárat felé, a peron felé, ahol ugyanannyian álltak, vártak, mint bent. És nevetés volt ott és sírás. Akkor nem gondoltam azt, hogy ha megmozdulunk, akkor megdöglünk. Azt gondoltam, hogy nem olyan sok az a néhány kilométer. Másnap azonban gondoltam. Ügyintézni kellett, hát reggel fél ötkor beálltunk a sorba, ebben igazán nagy volt a tapasztalatunk, sőtök és nem-sőtök így töltöttük az időnk nagy részét 1991-től körülbelül három és fél évig, sorbanállással. Első lettem a sorban, álltam csöndben, amikor az ajtónál álló, aki egy rendőr volt, találkozott a tekintetünk. Bizonyosan nem néztem eléggé alázatosan, mert fölemelte a gumibotját, ráhúzott vele a nagykabátomra melltájékon, hogy odébb repültem másfél métert, és azt kiáltotta: na, mit akar maga, szünet van! Ahogy elkaptak, az jó

LOVAS ILDIKÓ

Kicsi tengerem

- Bácska-próza -

ézés volt, mint rock'n rollt táncolni és biztosan földet érni a figura után, hasonló szédülés. Így éreztem. De azt gondoltam, mégiscsak sok az a néhány kilométer: innen is, meg onnan is.

Ha megmozdulunk, megdöglünk.

Megvártuk, hogy 1994 legyen, aztán hazajöttünk. Éppen időben, mert a munkahelyen 50 kilogramm cukrot osztottak. Nem lett volna jó lemaradni róla.

Néhány évvel később, pontosabban: 1997 decemberében lyukas óráim volt (irodalmat tanítottam leendő közgazdászoknak, pincéreknek és szakácsoknak), hát sétáltam egyet a korzón, amikor valaki megállított: hogy hazalátogattam Szegedről?

Nem nagyon szeretnék elidőzni ezeknél az apróságoknál, nem is gondolom, hogy különösebben szót érdemelniék, pontosabban: tegnapig nem gondoltam. Tegnap a vonaton

2002. május 4-e, szombat

(...) Levázolnám még az ő közös, polgári jövőjüket is, hogy az hogy lesz. Az úgy lesz, hogy Szabadkán vannak, a Mészáros nézi a tőzsdei jelentéseket, köz-

Rostás Beáta: Süssél nekem krumplipogácsát II.

ben valamit olvas, mindemellett gondolkodik nagyon, miről is kéne műsort szerkeszteni, levezetésképpen pedig kávéfőző Ildinek, akinek leesett a vérnyomása, akár Surdának a Forró szélben, a kacscon fekszik, Proustot olvas, és az időt figyel, ami nem eltűnik, hanem jön, és valami tévéműsort hoz a Tv2-n, úgyhogy fél öt után – zár a tőzsde – Sándor átkapcsol, titkon reménykedve, hogy Ildi hamar elküldi a Tv2-t a fenébe, mert akkor át lehet kapcsolni a focira. szóval így nagyon szigorúan, békességben, boldogságban elvannak, mindenben megegyeznek, mert annyira szigorúak mindennel szemben, hogy egymással szemben már mégsem lehetnek azok. És csak húzzák a reccákat, hogy az irodalmi élet akto-raiból ki faragott már rá megint nő-avagy férfiügyben, ki válik, kinek mentheti meg a házasságát egy gyerek avagy kiét tette tönkre egy gyerek, ki költözött el, kihez költöztek oda – de ők maradnak, pontosabban nem maradnak, mert itt is vannak, meg ott is vannak, a legtöbbet vonaton Szabadka–Pest relációban. A Sanyiból előbb-utóbb úgyis tiszteltbeli vasutas lesz, és nem elvált: mert aki ennyit utazgat amazé, ott biztos van valami, de azt a só-t-érzést én nem mondom ki, mert publicista vagyok, és nem lehet, nem adhatok föl az elveimből. (Szerbhorvát György, kum)

Tegnap a vonaton arra riadtam, hogy „élőhalott lesz maga, élőhalott lesz, aztán meghal. Úgyhogy vigyázzon a vérnyomásával, mert nem biztos, hogy sikerül rögtön meghalni, előbb élőhalott lesz, ágyban fog fekvődni, fölfekvései lesznek és senki nem néz magára, és úgy fog meghalni. És miért ilyen a szeme, ilyen piros? Meg is vakulhat, tudja azt maga? Előbb megvakul, aztán élőhalott lesz, úgyhogy menjen el az orvoshoz.” Az idős asszonyt, akihez ezeket az őszinte és biztató szavakat intézte középkorú útitársnője, csak félprofilból láttam, de máris élőhalott volt. „Nem jön Szabadkára? Én oda megyek a barátónőm-höz látogatni. Szép város, gazdag is volt régebben. Hát nagyon sajnáltam őket, amikor itt berepültek.

Minden este tízkor jöttek a gépek, úgy félttem, remegett a mennyezet, olyan alacsonyán szálltak a bombázók, félttem, vacogtam. Én tudom, mi a háború, négyéves voltam a II. Világháborúban, jól emlékszem. Maga emlékszik?” Az élőhalott akkoriban legalább huszonnégy lehetett, de nem emlékezett semmire. Azt hiszem, megnémult.

Riadt félálomban arra gondoltam, meg kell írni az apróságokat is, mert alacsony vérnyomással is élőhalottá változhat az ember (érszűkülettel például, mint a nagyapámmal történt), s akkor már nem tud mondani semmit. Ezért mesélem mindazt, amit mesélek.

2002. június 11-e, kedd.

A tavaly aláhúzott részletek újraolvasása a Triglavban a szolfézsóra végét várva:

Együtt az igazsággal, a részletekben lakozunk.

A részletek – a fejemben – szinte soha nem azonosak az apróságokkal. Az apróságok azok, amelyek miatt anélkül, hogy különösebben elgondolkodnék, döntök. Az elgondolkodás hiánya miatt aztán nem is maradnak meg a fejemben, mondanám, elfelejtem őket, az apróságokat, de elfelejteni mégiscsak azt lehet, amit valamennyire megjegyeztünk. De nem jegyzek. Döntök. És indulok. Valami hangsúly, szemvillanás, érintés, durvább odaszólás, felszínre gúny: más irányt szab az életnek. Másfelé indulok. De ez így nem igaz. Mert mindig egyfelé megyek, s ha valami apróság kibillent ebből – úgy érzem, kibillentene –, már úton is vagyok.

És aztán visszagondolok. Jönnek a részletek. És a sírás és nevetés. És ezekben igazság szinte semmi. Csak az ézés. Ferdítés. Ahogyan én elképelem az igazságot, az van a részletekben.

2001. december 26-a

Arra, hogy pontosan mi is a bajom, nem tudok neked válaszolni, de igazam van. Megkérdezte, miért van igazam, ha: és elsorolt bizonyos apróságokat, amiket nem vettem figyelembe. Azért mert úgy érzem, mondtam.

Jobban esik ragaszkodnom a részletekhez, mint az apróságokhoz, azt tanultam meg. A Mátyás király is jó, csak az egy másik műfaj. De nem pontosan így. (Mert a pontossághoz ragaszkodom, nem ellentmondás, vagy ha igen, feloldódik tán.) Igazságosnak is kell lenni: a gyerekekkel. Ami nem könnyű, mert most is bejött (bár kopogott), rám tört, s már mondja, sorjázza a mondatokat egy megtalált analízisről, V. rajzblokkokról, három robotról, amit szétszedett, de te csak írsz. S itt hagyott arcom bal felén a szája nyomával. És vonalzóznál, rajzblokknál, robotoknál fontosabb nincs semmi. Én talán kicsit fontosabbnak ítéltam volna azt a mondatot, amit ott nem folytattam, hogy: a gyerekekkel, de már nem találok.

Az arcom bal felét bizsergető meleg és száraz szájáról viszont eszembe jutott néhány részlet, amit később mindenképpen le akartam jegyezni. Hát nem később, hanem most. És ehhez több is a kedvem, mint az apróságokhoz, amelyek a vonaton félálomban végighallgatott beszélgetés óta a halál felé közelítenek, vagy legalábbis: a mulandóság figyelembe vételére kényszerítenek, s nem lázas vággyal, hessegető nosztalgiaiával, hanem józansággal. De sajnos ezt most rögtön cáfolnom is kell(ene) annak ellenére, hogy így érzem. Cáfolnom kell, mert érzéseimnél is jobban hiszek szövegeknek, általuk élek, legalábbis remélem.

Tavaly január 2-án a nagyanyám konyhájában szíva cigarettám, igazán megrendültem, mondhatom így: megrémültem, hogy harmincnégy éves leszek. És mi van? És láttam, ahogyan csak ritkán látunk, úgy láttam azt is, ami van, és sejtettem azt is, ami lesz: jó lesz. És eufórikus boldogság kerítette hatalmába az unalomig ismert, Kossuth Rádió hangján beszélő konyhában. Úgy lesz jó, ahogyan a nyugalom lehet csak, amiről nekem még csak sejtéseim sincsenek. Bólintottam a nyugalomnak, ami nekem jó lesz, bár ismeretlen még. Aztán – gondolom – megnéztem valamit.

Szövegek által élek. Mindegyik által, amit elolvashatok. Persze vannak olyanok, amelyek által jobban. Mint például az, hogy harminc éves kora után az ember belelép a fürtelembe, és minden szépség a túlsó

oldalon marad. Nos, én Gombrowicznak szinte mindent elhiszek. És akkor éppen ezt ne hinném el neki? Elhiszem. És mégis:

Határkó volt január 2-a, olyannyira az, hogy nem is csodálkoztam, amikor megtörtént az a jó, ami a nyugalom, és legkevésbé sem arról szól, hogy a szépség a túloldalon maradt volna. Inkább kitért belőlem az a remegés, ami húsz és harminc között annyira meghatározott, folyton folyvást utakra, elindulásokra kényszerített, hogy megtaláljam, el ne vétsem, föl ne adjam. Ilyenek. És közben a halál, mint fájdalom lehetősége, de koromnál fogva inkább az önkéntes halálé – túlzó merészség és pimaszság volna itt nevetek írnom. A kiszolgáltatottság szépsége, mert van olyan, az maradt a túloldalon. Ami innen van, és ami-be az apróságok leírása is beletartozik, a józanság lakmuszával bír. Nem lobogni a halál felé, mint valamit...

Úgyhogy csak nagyon föltételezem merem azt mondani, az apróságok a józanság lakmuszával közelítenek a halál felé.

A részletek és apróságok különbségéről akartam beszélni. A részletekben egyáltalán nem vagyok igazságos, úgy mondják. Csakis a magam szemével látom azokat. És úgy magyarázom, ahogy nekem jól esik. Vagyis képes vagyok kiforgatni a mondatokat, ami azt jelenti, hogy olyképpen értelmezem őket, ahogyan normális, józan, jószándékú ember nem tenné (de a nők teszik, gondolom magamban, de hallgatok, mert a fejemre olvasnak, s jól nevelt ember, még ha nő is, olyankor illedelmesen hallgat), szándékosan értelmezem a mondatokat úgy, hogy aztán beléjük köthessenek.

De ez nem igaz! Lehet, hogy úgy tűnik, de nem úgy van. Nem kötözködni akarok, hanem tudni. Pontos tudni, hogyan vannak a dolgok. Vagyis azt, hogy mennyire vagyok szerető. Ez már csak egyszerű, nem? Ha elfogadnám a mondatokat, akkor hogyan végezhetnék mélyfúrásokat? Ha nem értelmeznék önkényesen, néha – belátom – undokul, akkor mit tudhatnék meg az összekötő érzések fokáról? Jaj, olyan nagy néha a lázam, annyira lángol a bensőm, hogy muszáj nyomoznom egy kicsit, furakodni, részleteket rosszul értelmezni: ha fölbosszankodik, dühös rám, és elmagyarázza újra meg újra, akár egy melrózpléjszben (de kihagyva a félreértésekből fakadó 3-4 töltelékrészt), nos, az énnekem a Rubophen. De visszafelé hat: mert nyomozni mindig akkor támad kedvem, ha valamiért elbizonytalanodom. Például, ha már egy egész nap elmúlt, s egyáltalán semmi lényeges nem történt: nem mondtá, hogy jól áll a hajam, szép a fenekem, az eszem akár egy férfié, olyan éles, ilyesmi. S ha elbizonytalanodtam, akkor kezd emelkedni a lázam. S ha megkaptam a Rubophent, hát még jobban égni kezdek (ezért mondom: visszafelé hat), de nem emésződve, hanem boldog áradással.

S az mindkettőnek nagyon jó. Teljes.

Ennyi az egész.

Ami pedig az apróságokat illeti, hát azok a részletekből következnek. És ha a részletek megértése elmarad, jönnek az apróságok, a józanság, a józanodás lakmusza. Brrr! Mennyire utáltam mindig, mert menni, indulni kényszerített. Pedig olyan kevés hiányzott, ezt gondoltam szomorúan és sokszor, olyan kevés, szinte tökéletes volt.

De ami szinte tökéletes, az rossz. És ha rossz, akkor nekem már nagyon egyszerű teljesen elrontanom, szétrontanom.

Mindez a legkevésbé jelenti azt, hogy azon a január 2-án a nagyanyám konyhájában tudatában voltam ennek. Most vagyok. Úgyhogy nem volt könnyű dolgom.

Neki sem volt könnyű dolga, de ahogyan egy spanyol filmben említette a hősnő: az irodalommal foglalkozó férfiakban lehet bízni.

Ami pedig Gombrowiczot illeti, s azt, hogy neki mindent elhiszek, az talán némi magyarázatra szorul. Legjobban anyámban hiszek, aztán az istenben. Nem gondolkodom, nem mérlegelek, ha róluk van szó. A férfitársadalmammal, úgy mint apámmal, a fiammal és a férjemmel úgy áll a dolog, hogy nekik hiszek. Gondolkodom és mérlegelek, ami nem zárja ki a föltétlenséget, csak más a forma. Gombrowicz nem tartozik a szeretteim, családtagjaim közé, s nem is legfőbb instancia, mégis ebben az összefüggésben beszélek róla, pontosabban a naplójáról. Gombrowicz naplójának mindent elhiszek. Mert kell lennie egy olyan kapaszkodónak, ami pandant-ja lehet az életzajlás azon formájának, amiben vagyok. És Gombrowicz emigráns-létét választottam. Talán azért, mert

belőlem hiányzik az ő távolságtartása és ironiája, hogy az eszéről ne is beszéljek. (Senkit nem lehet arra kényszeríteni, hogy önmagára nézve terhelő valamit tegyen.)

Ami azt a mondatát illeti, hogy harminc éves kora után az ember belelép a fürtelembe, hát azzal vitatkoztam kicsit, ám nem gondolom, hogy nincs igaz. Csak hogy nem számít, mert az irodalom nem igazságok sorozata. S ha azt mondom, mindent elhiszek neki, vagy szinte mindent, hogy pontosan idézzem saját magam, akkor az inkább érzelmi s nem értelmi viszonyulás. Ha nem az lenne, sokkal több nevet kellene sorolnom. Érzelmi alapon, mert életzajlásom megértésében segít: a kiszakadottság, a kívülről, a sehová sem tartozás gyakran jelentkező élményének feldolgozásában. Ami nem annyira fontos ugyan, mint azok közelében lenni, akiket szeretek, de azért meglehetősen fontos. Így kerülhetett a neve anyám, az isten, apám, a fiam és a férjem mellé.

Szépen vagyunk.

És mégis tisztában vagyok vele, ha egyszer írásra adtam a fejem, minden szinten önmagam kell, hogy legyek, vagyis nemcsak poémában vagy drámában kell tudnom kifejezni magam, hanem közönséges prózában is – újságokban vagy naplóban –, meg kell találnom a művészi szárnyalás megfelelőjét a hétköznapi élet szférájában, ahogy a sas árnyéka is a földön repül. Sőt mi több, éppen az, hogy átlépek a köznapi világba arról a vidékről, amely a feneketlen mélybe, szinte az alvilágba nyúlik, rendkívül fontos számomra. Léggömb akarok lenni, de kikötvé, antena, de földelvé, képes akarok lenni arra, hogy lefordítsam magam a hétköznapi nyelvére. (Gombrowicz: Napló, 1953–1956, 75-76. o.)

Sokszor eszembe jut az a nő a vonaton, ahogyan lihegett, mennyire félt a berepülések alatt, s mennyire sajnálta a határ túoldalán lévőket (A sajnálat igen furcsa jószág, csakúgy, mint az együttérzés. Legkönnyebben akkor átélehető, ha saját életünk, javaink féltése közvetett vagy közvetlen módon, de kapcsolódik hozzá. Magam is többször végighallgattam nem csak polgárok, de a toll embereinek is fejtegetését félelmeikről. Hiába, a határ közelében élni bizonyos alkalmakkor igencsak kellemetlen. Például kiderülhet, mennyire botfűlünk van mások dolgaihoz: mások bombázásához. De persze be kell vallanom, nekem könnyű a helyzetem, ha ilyesfajta ügyekben kell megnyilatkoznom, tanúbizonyosságot adnom együttérzésemről, sajnálatomról: képtelen vagyok rá, mert képtelen vagyok megsemmisíteni bizonyos nyomasztó emlékeket, amelyek viszont egyértelmű állásfoglalásra kényszerítenek. Erről később.)

1999. Azért furcsa egy évszám. Ha jól emlékszem, Gregory Peck játszott abban a filmben, amelyben a 666-tal megjelöltet, a gonoszt, a sátánt keresik, izgalmas film, rengeteget gondolkodtunk rajta kiskamaszokként, vajon előfordulhat-e, hogy megjelenik. Megjelenik a gonosz, különös ismertetőjegye: 666. *Akinek van értelme, számítsa ki a fenevad számát, mert egy embernek a száma az. Az ő száma pedig hatszázhatvanhat.* (Jelenések Könyve, 13., 18.) És arra jutottunk, hogy ha a mi életünkben megjelenik, akkor az csakis 1999-ben lehet, mert: 1.) hallottunk arról, hogy van amikor fordítva íródik, s akkor 999; 2.) 1666-ban volt a nagy londoni tűzvész, tehát logikus a föltevésünk, miszerint évszámhoz köthető; 3.) a nyolcvanas évek elején, amikor megnéztük a filmet, 1999 olyan megnyugtató messzeségben volt, hogy szentül hittük: el sem is érkezik. Vagy nem hozzánk.

Úgyhogy igen nyugodtak voltunk.

Léggömb akarok lenni, de kikötvé. *Sejtelled sem volt, mi meddig tart, lebegtél az időben, a valóság lebegtetett. Ki meri mondani ezek után, hogy lebegni tisztességtelen? Sokat lebegtél, rótták fel annyiszor, ugyebár?! Sokáig azzal álltattad magad, hogy bár régen nincs hazás, nem is volt, nem is lesz, de legalább őriztél magadban egy várost, amelyhez ragaszkodtál. (...) Ebben merült ki a te úvidékiséged. (...) Szabadka utcáin oldottabb volt a hangulat, de pár nap múltán mégis szomorkás meszterkéltségre figyelte fel. Naponta találkozta régi ismerősökkel, barátokkal, mindannyian meg voltak győződve arról, hogy Szabadkát elkerülik a bombák. A szerbek is, a magyarok is, a horvátok is azt rebesgették, hogy a magyarok miatt kímélik Szabadkát.* (Véglél László: Exterritorium, 121-123. o.)

Azt, hogy nem hozzánk érkezik el a gonosz, nem úgy gondoltuk, hogy nem Szabadkára. Az meg végképp nem jutott kiskamasz eszünkbe, hogy éppen miattunk, magyarok miatt, még a várost is megkímélik, miközben meglehetősen balfás módon megpróbálják elkapni a 666-os megkülönböztető jelzést viselő, Slobo névre hallgató ex-partnert. Good fellow!

En a magam részéről igen dühös voltam (és kétségbeesett, félelemmel teli, hasmenős, satöbbi), hogy nem filmben vagyunk, mert akkor jönne a jól kiképzett kommandó és kilencven perc simán elkapná a gonoszt. A rossz fiút. A diktátort.

És minden este, amikor megszólaltak a szirénák, azt mondtam a gyerekeknek, hogy zokniban fekdüjöl le, ha futni kell, azért. Nem tudom, a zokni mennyiben könnyített volna a futáson, de anya csak egy van, s hát így funkcionált az agya: zokni maradt. Már amikor éppen Szabadkán voltunk.

De azt megmondom, hogy nagyon élveztem volna, ha a magyarok miatt megkímélik Szabadkát. S mondhatják a magyarok: látjátok, bizony, ezért aztán ezentúl sokkal jobban szeressük egymást, mert nem lehet tudni, mire jó a másik. Elképzelhető, hogy egyszer meg a magyarok a tízéves háború alatt Magyarországra került szerb sportolóknak köszönve nyernek kosárlabda bajnokságot. S mondhatják: látjátok, bizony, ezért aztán ezentúl sokkal jobban szeressük egymást, mert nem lehet tudni, mire jó a másik.

(666 999 1-6): Kukorelly Endre: *Kicsit majd kevesebbet járkálok*

Finkielkraut a magyarokat azzal vádolta meg, hogy a szerbekkel azonosultak a háború alatt, „minthogy mindkettőjüket a saját kisebbségének sorsa tölti el aggodalommal” (Szerbhorváth György: Spájz, 98. o.)

De azok – csak jelzem – nem a vajdasági magyarok voltak. Néha elképzelem, milyen volna, ha volna kisebbségünk. A tatárokról szoktam gondolni, elég vad nép volt annak idején. Fensőséges, szinte katartikus élmény lehetett volna domesztikálni őket, elfogadtatni, hogy nem kell mindenáron együtt élni, elég annyi, ha elvagyunk egymás mellett mélyebb gyűlölet nélkül. Azt mondanám a kánnak: figyelj, te, Batu III.! Egyél, igyál, szeretkezz szokásaid szerint, használd épületekre nyelveket (!), miként én is. Ha jön az ellen, ne támadj hátba. És hagyjuk békén egymást, úgy látom, elférünk a tájban.

Es sötét kezdődő mondatot soha nem mondanék neki. És elvárnám, hogy ő se tegye.

Jaj, milyen jó is lehet, ha kisebbsége van egy népnek. Más reggel az ébredés, mert megvan a lehetősége annak, hogy tehet érte valamit.

Igy se rossz, persze.

1944. november 9–11, Subotica–Nagybaracska (Magyarország), esős idő. Az összes csapatvezetők Mo-

Tari Eszter: *Átváltozás II.*

hács felé vonulnak a visszavonuló ellenség nyomában. A gépkocsik az úttesten a többi egységek pedig vonattal utaznak Suboticáról Nagybaracska. (...) Ellenséges tevékenység és különösebb esemény nem történt.

1944. november 12, Csátalja, esős idő. A brigád főhadiszállása és az utánpótlási egységek Nagybaracskaórá Csátaljára indultak. Utközben az utánpótló egységet ellenséges vadászgépek támadták meg és géppuskázták.

Vesztéseink: 9 könnyebb és 4 nehéz sebesült és 5 halott. (A nyolcadik brigád harcosai vagyunk, 75-76. o.)

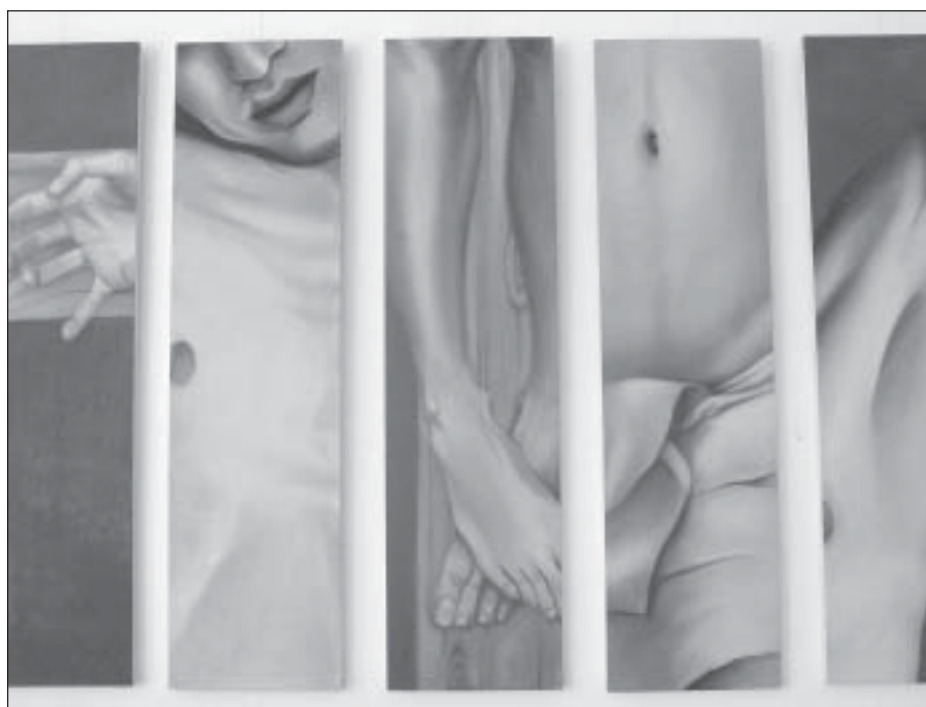
És énekeltek: „szél viszi messze a fellegeket, fölöttünk lángol az ég, nyújtsd ide édes a kis kezedet, ki tudja látlak-e még? Ki tudja öle-e a két karom, ki tudja csúkol-e szám, galambom, ki tudja melyik éjjel, melyik hajnalon, indul a brigád tovább.”

„És megállt a teherautó, felhajtották a ponyvát, és csatoltak a léptek az esteben, mindenki leste a hangokat, aztán, a temető felől a kilőtt sorozatok. Félünk. Dédanyád harmadik hete a disznóólban, mert a svábokat is vitték. Tán jobban jártak azok, aki Batinánál elestek. Ágyúötlelékként. Ezt beszéltek.”

Kísérletezem magammal: vajon jól látom-e a háború és forradalom után az embereket, kik itt élnek, a várost, melyben lakom, a tárgyakat, melyek körülvesznek. Azt hiszem, nem jól látom. (Kosztolányi Dezső: *Éji kaland*, in *Gyémántgöröngyök*, 129. o.)

Szél viszi messze a fellegeket, fölöttünk lángol az ég, nyújtsd ide édes a kis kezedet, ki tudja látlak-e még? Ki tudja öle-e a két karom, ki tudja, csúkol-e szám, galambom, ki tudja, melyik éjjel, melyik hajnalon, indul a brigád tovább.

Legjobb napjaim akkor voltak, ha anyámat vagy nagyanyámat rávehettem, hogy ezt elénekelje nekem.

Retek Anikó: *Vir Dolorum*

A konyhában, a konyhaasztal mellett. Ott szerettem, ha énekelnek nekem, félhomályban, tavaszeli késő délután. És megnyalni a szám szegletét, a sőt. Azt gondoltam, ez a szerelem, ez a dal. Nagyanyám kicsit művészeskedő (magunk közt, a háta mögött Marlene Dietrichnek hívtuk, nem annyira azért, mert tagadni sem tudta volna, hogy sváb, sokkal inkább színészi hajlamai, dámaszerű kéztartása miatt, ahogyan a cigarettát szívta, de előbb! Jaj, hát a nagyapám, apám majd' belehaltak, ahogyan eléjük tartotta, a szemük, az orruk elé tolta a cigarettáját, hogy tüzet adjanak, aztán beleszívott, kacsintott dévajul, de hidegen) hangja önmagát élvezte, olyankor nem indultak el a könnyeim, de anyám alt hangja, szomorú rezgése a pilláim alá kúsztak, ott remegtek, míg csak el nem indultak, eret nem vágtak maguknak arcomon a könnyeim.

Hogy el kell szakadni, az a szerelem. A bizonytalanság, a háború, a forradalom, az szülői a szerelemet. Így tudtam. Amikor Omišon először nyaltam meg a szám szegletét, megsédültem. A fejemen sárga-fehér kockás kalap volt, a copfjaim vizesen csüngtek a vállamra, visszafordultam, belepipiskedtem a vízbe, átpipiskedtem magam a kavicsok és fekete sünök között, és keresni kezdtem a sőt. Nem lehet látni, erről nem tudtak meggyőzni a szüleim. Legszebb, legmeghatározóbb élményem itt ért, el is határoztam, meg nem halok addig, míg rá nem találom magam is: hajnalban, négy óra, fél öt körül ébredtem minden reggel, s a másik ágyon nem láttam a szüleimet. Már kiáltani akartam, de aztán a zöld függöny bordúrija mellett, a teraszon megpillantottam őket, a felkelő napba néztek mozdulatlanul, és apám átölelte anyám vállát. A sőtől – a hajmosás ellenére is – homokszínű papízacskóként zörögtek a tincseim, úgy hittem, eltört a fejemen, a fejemben valami, most elájulok, szüleim a napba szállnak, én meg széttört hajjal, homokszínű tincs-cserepekkel repülök utánuk, amit éreztem, az volt a teljesség.

A szerelem próbája a tenger mellett történik meg. Szél viszi messze a fellegeket – akár egy szakadatlan, halálos hullámlázás.

1990. augusztus 31., péntek

Azt hittem, nem sikerül hazakeverednem. Karadjorevóban megismerkedtem egy muzulmán lánnyal. Ittunk egy kávét, amíg vártam a vonat indulását. Azt mondtam, a nála fiatalabbnak nem adhattak muzulmán keresztneveteket. De ennek hamarosan vége szakad. Elég ijesztően beszélt, vagy én éreztem furcsán magam. Repülővel körözni Dubrovnik felett, aztán meg egy hajnali busszal ellopakodni onnan... Sok ez az év nekem. Túl sok. Aztán a vonat, ami órákig vesztegelt a nyílt pályán, a buszok, suttogó emberek. A kerülő, bűdösödő halak fehér nejlonzacskóban. Szarejevó és Zágráb. Szép kis hazafelé út. Vettem egy karton Cartier-t. Fehéret. Száraz és bűdös. Mintha nagy lánykodni próbálnék a palicsi diszkóban, nálam alacsonyabb fiúk hívnak moziba. Az érzés száraz és bűdös. Istenem, ezentúl, ha meghallom a szót: tenger, mindig Knin fog eszembe jutni? És ez a hazafelé út? A felrobbantott sín? Nem lehetne egyszerűbben élni? Mediterrán szivacsnak lenni? Azt hiszem, ami a fejemben, a hajamban, rövidre nyírbált tincseim közt zörög, az nem só, hanem homok. Sárga, drága, bácskai homok.

Tengerre magyar! Szegény nagyapám szólt így minden évben, hogy a piros NSU-t, a Princet le kellett vezetnie nagyságos nagyanyám kívánságára valamelyik tengerparti szállodába.

Nem hiszem, hogy tovább írom ezeket a följegyzéseket. Félek, generációját a rosszat. És nem fáj, hogy Knin után távolabb került a tenger, elérhetetlenebb lett. Nem fog hiányozni, úgy érzem. De félek. Nekem a tengerrel több vesztényalóm a bácskai homok. Itt akarok meghúzódni. M. J. szerint háború lesz.

Még jó, hogy nincs szerelmem. Megélném, átelném a dalt: „szél viszi messze a fellegeket...” M. J. azt mondja, akkor elmegyek innen. Hihetetlenül hangzik. Nemrég még a Képes Ifit terveztek újdívaló alberletében. Persze nem ő lett a főszereplő.

Különben abban bírok, hogy valahogy megoldódik. '87 októberében jobban féltem. Ahogy a tévében hömpölygött a tömeg. Akkor éreztem először, hogy nekem ehhez az egészhez semmi közöm. Idegen-séget és megkönnyebbülést éreztem.

Háború és forradalom előtt jól látni az embereket, a várost, a tárgyakat, amelyek körülvesznek, ahhoz különös bátorság kell. Bennem nem volt meg ez a bátorság. Félbehagytam a jegyzeteket, és nem csak azért, mert nem éreztem fontosnak, vagyis jónak a mondatokat, hanem azért is, mert gyöngye voltam: úgy szédelegtem át a következő évtizeden, akár egy lipántos csirke. Szédelegtem és kapirgáltam a homokos udvarban. A tenger egyre messzebb került. Ennek magánéleti okokból örültem: minden szerelem, amelynek a tenger volt a próbája, megbukott. Hát lehetett némi reményem, amennyiben távolabb kerül a tenger. Bár úgy sejtem, leginkább én buktam meg. Nem éltem meg elég intenzíven a homokot ahhoz, hogy el tudjam viselni a tengert. Ami tőlem, poros bácskaitól mégiscsak idegen. De ugyan honnan tudhattam volna? A tenger ünneplésével nőtem fel. Mint errefelé mindenki. És azon percig sem gondolkodtam, az enyém-e, sajátom-e a Jadrán? Jobban hozzám tartozik-e, mint tartozott Ötlikhoz és Füstöz? Vagy Kosztolányihoz másként tartozott mint emezekhez?

Rám zúdult a Jadrán és összetört engem, nem maradt belőle más, csak az omisi napfelkelésében összeölelkező szüleim alakja.

Meg aztán miről is írhattam volna jegyzeteket? Talán barátaim levelét kellett volna csatolnom, akik Szarajevón és Olaszországban keresztül több magyarországi várost megjárva végül Veszprémben telepedtek le? Örültem, hogy élnek, örültem, hogy élünk. Az át nem vett behívók számáról kellett volna jegyzeteket írnom? Vagy azokról a sajtótájékoztatókról, amelyeken a JH tisztjei feketébe öltözött, szülőket, feleségeket fogadtak a sajtó képviselői előtt azzal a céllal, hogy elmondják: a Horvátországban elesett katonáért ennyi és ennyi dinár jár.

Ne mondja nekem, hogy önként, nem mondja nekem! Az udvarból vitték el a férjemet, a hároméves fiam a karjába kapaszkodott, úgy ráncigálták ki a rendőrök.

És a százados arca nem mozdult. Amikor beléptünk a terembe, a férfi az asztalra tette a fegyverét. Az ajtóra sandítottam, bőrkabátos férfi állt ott, puskája keresztben.

Milyen régimódi szó: puszka. Így állna a szó a jegyzetekben, meredne neveltséges ódivatúsággal.

Vonaton pedig csak azokat küldjük el, akik nem érdemlik meg, hogy velünk éljenek. Vagyis a magyarok közül se mindenkit. Van köztetek magyar?

Ha ideges vagyok, vihogok. Hát akkor nem vihogtam, pedig elég ideges voltam. Mert ilyen sajtótájékoztatót sem voltam azelőtt. Igaz, azután sem.

A titkolt regény regénye

Kertész Imre legújabb könyvének* elolvasása után, de még alábbi írás megkezdése előtt elgondolkodtam, mi is lehetne a cím, amellyel a legtöbbet lehetne mondani erről a regényről, amely nem csupán regény, hiszen dráma-formában, és szabadversként megírt részletei is vannak. Először arra gondoltam: legyen a cím Borges Budapesten, hiszen akárcsak a híres dél-amerikai író egyszerre folytat kutatásokat a szellem, az értelem és az érzelmek szféráiban, de a nyomozás eredményét, avagy lehetséges eredményeit már az olvasóra bízta. Mégis *A titkolt regény regénye* címváltozatnál maradtam, ugyanis a titok egyike a Kertész könyveiben megjelenő kulcsfogalmaknak, amelyhez szorosan kötődik a regény, a regény megírásának lehetősége/lehetetlensége. Ráadásul a regény a *Kaddis*-ban és *A kudarc*-ban is kéziratként: elgondolt, de ki nem mondott szövekként tematizálódik. A ki nem mondott, a meg-nem-születő fogalma az egyik vezérfonal (vagy talán maga a vezérfonal), amely elvezetheti az olvasót Kertész regényeinek teljes megfajtásáig.

Mert Kertész regényeiben mindig jelen van az értelmetlen, az értelmehetetlen, a nem evilági (mondhatnánk: transzcendens) valami, ami megfajtásra vár. Ilyen a *Sorstalanság*-ban a kenyér átadásának gesztusa, bizonyos szempontból ilyen a „Nem!” a *Kaddis*-ban, a *Kó A kudarc*-ban, és ilyen a B. által írt és végül elégetett regény.

A *Kaddis* a meg nem született gyermekért még az út elejét jelzi, annak az útnak az elejét, ahol B. elindul egy adott irányba, miközben Obláth is elkezdti útját az „érzelmi elmeszesedés felé”. A *kudarc* öreg és kudarcot valló írója után, megint egy olyan főhőssel állunk szemben, aki érett férfiként, de mégis külső szemlélőként, távolságtartón, obláthian filozófusi szemszögből figyeli és elemzi a történéseket: azt, ami van. Mintha a *Felszámolás* ilyen értelemben a *Kaddis* tulajdonképpeni folytatása lenne, s a *kudarcot* Kertész csak azért adta ki korábban a kezéből, hogy a történetet lineáris eseményorként értelmező olvasói kísérleteket kizárja. A *Felszámolással* ugyanis a kör bezárul, vagy képletesen szólva: a lyuk megcsúsz, a zoknit, a semmi átveszi az uralmat a valami fölött, de ezáltal megszűnik semminek lenni – hiszen a semmi

(mondom én) csak a valami társaként létezhet, a „Nem!” csak az „Igen.” lehetősége által.

A *Felszámolás* cím egyértelműen utal valaminek a megszűnésére, de a megszűnés nem feltétlenül negatívum. A regény formáját tekintve mindenképpen izgalmas az, hogy a dráma, a próza és a vers közötti műfaji határok elmosódnak, miközben eltűnik, felszámolódik néző és szereplő, író és olvasó, elbeszélő és hallgató között is – a határvonal. Hiszen Keserű, aki B. elveszett regénye után kutat Kertész legújabb *Felszámolás* című regényében; beleíródik B. színdarabjába, szereplőjévé válik egy olyan darabnak,

amely a valóságban is megtörtént, de már szerzője halála után.

A fentiek remélem elég jól érzékeltetik, hogy a *Felszámolás* szerkezeti felépítésében van valami krimiszerű – hiszen a regény, vagy a megoldás bárhová elrejtethető, bárkinél kereshető. Tudunk a létezéséről, de sosem pillanthatjuk meg. És az se mellékes, hogy Keserű nem más, mint egy óriásivá felnagyított átlagolvasó – köznéven: szerkesztő; hogy Keserűben

hatványozottan vannak jelen az olvasó alaptulajdonosságai. Elsősorban az, hogy folyton dönt arról: jó e az adott könyv, vagy sem. Azzal, hogy Keserűben a mindenkor olvasó portréját adja, az olvasót is Keserűvé teszi, ezáltal szembesítve a szöveg befogadóját azzal a ténnyel: a megoldások kívül esnek a regényírás, illetve az olvasás körén, az igazán fontos történések ugyanis nem leírhatóak.

És így jutunk el az íráshoz, a körbe írt mondathoz, hiszen az: „Auschwitz után nem lehet verset írni”, a mondat a *Kaddis*-ból, hogy: „ösztoneink ösztöneink ellen működnek”, és *A kudarc* azon pillanata, amikor az öreg „gondolkodva (gondolataiba merülve) állt az iratszekrénye előtt” – ezek a mondatok összeérnek, és egyetlen kört alkotnak mint egy cigaretta füstje.

Az előző két regényből származó részletek, motívumok átemelése a *Felszámolás*-ba egységes egészzé kovacsolják ezt a három regényt. (Még véletlenül sincs igaza a fülszöveg írójának, amikor szoros kapcsolatot vél felfedezni a Sorstalanság és az azt követő regények között – a Sorstalanság főszereplője „gyermek”, a többi regény hősei „értelmiségiek”, hogy csak egy apróbb ellenérvet mondjak).

A *Kaddis* kategorikus Nem! kiáltása és a *Kudarc*-ban tematizált kudarc után Kertész ismét válaszúthoz vezet a hősét, akinek története, mint valóban létező történet már felszámolódban van.

Keserű, B., az öngyilkossá lett író könyveinek szerkesztője, megpróbálja megtalálni az életművet lezáró regényt. Kiderül, hogy a könyv megíródott, de B. egykori felesége azt elégette. Keserű úgy jut el a célhoz, hogy annak már csak hűlt helyét találja, és egy levelet, amelyben ilyen mondatokat írt le B.: „Nincs miről beszélni. (...) Elvégeztem a dolgomat, és ez nem tartozik senkire sem.”

Ez a regény mintha lezárna valamit Kertész életművében, de ha mégsem, ez a könyv akkor is folyamatosan befelé tart, újra és újra kihangsúlyozva a lezárás gesztusát, a történetből való kilépés jelét.

Az olvasó, akárcsak Keserű, nem ismerheti meg az igazi regényt, amely tűz általi halállal jutott át egy másik (b)irodalomba. Megismerhető Keserű, a dráma és annak változatai, a két búcsúlevél, de ez csupán a jéghegy csúcsa – a többi rejtve marad: az emlékezés vizeinek zöldje alatt.

KARÁCSONYI ZSOLT

*(Kertész Imre: *Felszámolás*, Magvető, Budapest, 2003)

FERENCZ ZSUZSANNA

Kik ügyei

3.

Mik mindig is tudta, hogy léteznek csodák.

Zürichi barátnője, aki szegény volt, mint a templom egere (de persze a svájci templomok egerei gazdagabbak, mint az erdélyi templomoké), hatalmas vagyont örökölt.

– Hova szeretnél utazni? – kérdezte Miktól.

– Kanadába, Kínába, a skandináv országokba, Afrikába, Indiába, Latin-Amerikába, Görögországba, Szicíliába, az arab országokba, Trianonba, Haitiba.

– Mit szólnál hozzá, ha elmennénk világot látni? Telik az örökségből.

Mik nagyon izgatott lett, mert még soha senki nem hívta világgörül útra. Legfeljebb a sarki kocsmába.

Hanem aztán arra gondolt, ama útleveletlen esztendőben többe utazott, mint bárki: az áramszünet sötétjében minden este elképzelt magának egy várost. Barangolt Párizsban, Londonban, Berlinben, Rómában, Budapesten, New Yorkban, Bagdadban, hosszan elbeszélgetett az emberekkel, az épületekkel, a hegyekkel, a folyókkal. Sőt, a Csendes- és az Atlanti óceánnal is. A kedvence egy Trompi nevű indiai elefánt lett.

Sose találkozott betörőkkel, szünyogokkal, terroristákkal, kártevőkkel, háborúval, globális felmelegedéssel.

– Hívj meg inkább a sarki kocsmába – válaszolta Ursulának. – Oda legalább nem kell útlevel.

4.

Kik szerzett egyszer egy kaméleont, mivel meg óhajtotta figyelni az önvédelem eme érdekes és színes formáját, hátha felhasználhatná saját életében.

Hanem Kaméleon fura fajzatnak bizonyult: csöppet sem olvadt bele a környezetbe, sőt: folyvást kiegészítő színt öltött. Zöldön piros lett, pirosan zöld.

– Mivel nem a környezethez hasonlított, hanem hozzám – szögezte le Kik. – Hanem vigyázz, Kaméleon, mert úgy jársz, mint én: ezzel a módszerrel sikerült idegenné válnom a saját életemben is.

(Folyt.köv.)

Majláth Zita: Párbeszéd

PAPP ATTILA ZSOLT

A Balkán Expressz

A Balkán Expressz hajnaljában sípol. Úgy négy körül tán alszik még a város, és kuckójában horgog már a bakter, ki zöld utat és célirányt határoz.

S ha ezt az órát, álmosan, az állomáson töltöm én, még láthatom, hogy int nekem egy biedermeier hölgyemény.

Egy vonatfülke ablakán keresztül megvillan egy piszkosfehér kendő. A Balkán Expressz érinti a várost – virradatra mindenünk veszendő.

Az ablakban a biedermeier asszony. A Balkán Expressz átrobog a hídon, és elviszi a szívemet magával.

És semmi nincs, mi onnan visszahívjon.

TAR KÁROLY

Téli mosoly

Pecsénye pirosra pirítja két kezéd a tél

Párásat pófékel párosan tüzelő tüdőd

Felhőben fürdőzik fölötté kéken kél az ég

Szemedben szikrázva szökkenő tavasz tündököl

Évszakok

Tél tanít hallgatásra
Tavaszból ébredésre
Őtűs ős elmúlásra
Nyár reménykedésre

Koppány dala

Neved kimondtam: megteremtettelek
Rádolvastam minden ígézetemet
Szómmal szorosan bekerítetttelek
Gúzsba kötve ígérekkel ütlegelttelek
Kilendült nevedre
Szita-szita péntek
Fel-felsír a gyermek
Szita-szita péntek
Jó és rossz hatalma
Öröktűz zabszalma

Jobbról balra
Nyárból télbe
Fényből sötétbe
Fehérből feketébe
Hív, küld, visz az Úr

Vassal próbáltam tüzet
Házamból nőtt égígérő fád alatt
Vastagodó tuskés törzsén kúsztam
Baltámmal balogul csapkodtam
Szita-szita csütörtök
Teremtő babszerda
Arccal borulok a földre
Kilenc égen jártam
Táltosodat vártam
Nézőidet láttam
Zengték éneküket

Vesztetül vertem a dobokat
Viaskodtam nagy szellemekkel
Tomboltam tovatúnt lelkeimmel
Átéltam világmindenséget

Lóvá tetted dühös bikává
Nincs ki átvenné tudásom
Tehenek véres tejét vesszözöm
Könyörögve ajtót nem nyitok

Áldozattá kellett lennem
Fürdök forró kancatejben
Halálbagoly társa lettem
Világmindenségen dobolom dalom

Kovács katáng Ferenc

Az ember kilép az utcára

Ha az ember utcára lép, ellenőri pénztárcáját, bankkártyáját, lábán az azonos színű zoknikat. A legelső helyen újságot vesz. A pénztárnál hosszú sor áll, de szívesen nézelődik várakozás közben. Hábortatlanul fürkészheti a közelben állók arcát, sminkjét, frizuráját. Ellesheti az apró hangfoszlányokat, a mini élet-történet-darabkákat. Nem kell a televízió vagy a rádió szappanoperáira fanyalodnia Osloban. Itt zajlik az igazi életshow a pénztárgépek árnyékában, s túl a pénz-rabló automaták körül, a kijáratban áruikat, szolgáltatásaikat reklámozó vigécek körül, az utca forgatagában, a keskeny járdán, amit még a reklámtáblák, a gyümölcsös rekeszek, s a kijárathoz kötött apró(?) kutyusok is leszűkítenek. Az ember kint van az utcán, sétál tovább, üzletről üzletre jár, amik folyton tönkremennek, gazdát cserélnek, s azonnal a legújabb designba öltöznek, kerül amibe kerül, futja az alapítke csak erre a célra elkülönített részéből. Posztizé stílusban tőkegyformán más módon mind. A divatcégek koncepciótervezői fittyet hánynak a népmozgalmisok határozott, sőt, fenyegető tiltakozásaira, s hirdetésekben fiatal, csinos, értesített eladólányokat keresnek – s találják is. Többnyire egyetemi hallgatókat, rész- vagy hétvégi munkaidőben. Akik pár évig a tanulmányi kölcson kiegészítésére vállaltak munkát. S itt nem kell hajnal hatkor kelni, a vevők után takarítani, ablakot mosni. Frissen sminkeltek, magas homlokukból hátra, lófarokba fésülik, vagy valamivel lazábbra kötik a hajukat, a cég legújabb ruháit reklámozzák magukon. Kellemes zene szól, vagy a célközönséghez, divatáruhöz éppen passzoló rap, techno, vagy metál. Az embert e helyekről kinézik, itt csupa tini turkál a szakadt, tépett, ilyen-olyan festékbe mártott, majd mesterségesen koszolt, koptatott, meggyűrt rongyok között. Összesúgnak a háta megett, vihognak, kihívóan viselik meztelen köldökük, csokin-kólán növesztett hasuk, szolárium-barna húsuk. Az ember mosolyog magában, mert nem tudja igazán megbotránkoztatni, hiszen ő is volt fiatal. Kevesebb, szinte semmi pénzű az ő is feltűnősködött. Hamiskás mosollyal az arcán megy tovább. Egy új kirakat szolidabb árú ígér. Spanyol Dutt. Kézrel kivarrt fazon a férfiöltönyön, kézzel felvarrott zsebek, karcsúsított modellek. Üres az üzlet, vevőköre szűk, szombat dél és kettő között van csak némi forgalom. Az anyagok elsősorú tályúak, az árak nem kevésbé. Pedig ma már ilyen nemes anyagokból sem egy életre szánnak öltönyt. Divatcikk lett, egy év alatt kifut a keskeny fazon, jövőre már kétszeres, egygombos modellt reklámoz a Fashion TV.

Férfi eladót évek óta csak a számítógépes, mobiltelefonos üzletekben lehetett látni, s elvéve még a sportboltokban. Most újra felkaptak, főleg a női osztályokon. Jó szagúak, zselézett, tépett-tűskés a hajuk. Lámpázott arcuk már kicsit puhány, de kellemesen bánnak a vevőkkel. Don-Donna topánkába szuszakolnak 39-es, 40-es lábukat. Ismerik az anyagok összetételét, a nemzetközi számozásokat. Az ember áll és csodálkozik, hogy lám, működik ez a furcsa, rohanó világ így, szakértelem, udvariasság, kellemes közérzetteremtés ellenére is.

Látszólag mindenki tart valahová. Nyüzgés van, de nincs könyöklés, tolakodás. Az autók lépésben haladnak, de ha valaki egy járókelővel pár szót akar váltani, megteheti. Türelemmel várakoznak a mögötte állók.

Az ember derűs. A napsütés teszi, bár szemből jön, vakít, de a rolók árnyékából így is kifigyelheti a sétálókat. Rájuk mosolyog, mert szép ez a nap. Színes műanyag fogantyús Max-Mara feliratú papírzacsók, DKNY feliratúak, néhány Mango, Kookad, Sand, Tatler sétál a tömegben.

A Palota parkjában, a nyírtól fűvön labdáznak szabad. Egyszer használatos grillstúción virsli, csirkecomb sült. Aprók, nagyok kergetik egymást. Az idén a fadobálás a divat. Felállított hasábokat kell hasonlókkal felborítani. Ahány csoport, annyi a szabály. A frisbee, a kutyafuttatás, úgy látszik, sosem megy ki a divatból. S a félmeztelenül napozás sem. Bár a legújabb statisztikai adatok szerint a 15-18 éves lányok idegenkednek a szüleihez annak idején oly természetes – de bevallottan is lázadó – magamutogatásától. A mai fiatalok nemcsak a tenyérről, testhez simuló top-ok alatt viselnek melltartót.

A Palota előtt a szokásos turista csoportosulás. Az őrségváltás amúgy unalmas, csöppet sem látványos ceremóniájára várakoznak. A gárda öltözte nem valami fényes, nincs óriási kucsmájuk sem, mint például, a „szegény” angoloknak. De sorkatonaságból válogatott szép szál legények (újabb példa az amúgy hivatalosan, törvényileg elítélt diszkriminációra). A szél port és salakot kavart Karl Johann szobra körül. Az éjszakai eső mély árka s a lefolyt hordalék nem éppen felemelő látvány, de még az előző király határozott kívánsága volt, hogy ne vegye körül cifra köveket, hivalkodó pompa. Halála óta a Palota közvetlen védelmére egy keskeny, lánckordonnal elzárt biztonsági sáv létesült. Ennyi változott. De a köznépi király mítosz tovább öröklődött. A meglehetősen korban trónra került jelenlegi király ha nem is sielésben, mint az apja, de vitorlázásban jeleskedik, s rendre versenyez, tisztességes helyezéseket ér el „civil” legénységével. Sűrűn járja az országot, bár nem úgy, mint a mi áruház Mátyásunk. Kultúra pártoló, igen művelt és bájos felesége balján bárki által könnyen elérhető, tegezhető, viccekkel megnevethető.

Az embernek szinte nincs kedve tovább menni. Jó lenne letelepedni a piknikező, játszódó családok közé, sütkérezni a hétágról tűző napon, ami perzsel a kristálytisztá levegőn át. Az árnyékban mégis borzongatóan hűs van.

A sétálóutcára nem ismerne rá, aki tíz évvel ezelőtt járt itt. Apró asztalkák mellett szorongva nemcsak turisták söröznek, de óslakos fiatalok, s még meglepőbb, szülei is. Az én házam, az én váram csigaházából kinőtt fiatalok tódultak előbb a nyilvános helyek kínálta, dél-európai nyaralóparadicsomoktól ellesett teraszokra. Majd szülei hagyták cserben a szombat délelőttökre percnyi pontosságra beállított fűnyíró, sövényvágó, festékszóró alkalmosságait. Kertes házuk garázsába állítják a háziasszonyok ma már korántsem kicsi és kisigényű autót, s a családi bakkal nem a legközelebbi bevásárlóközpontba hajtának, hogy feltöltésük az elkövetkező hétre a hűtő- és fagyaszító szekrényeket (ma már szinte naponta vásárolnak az újból népszerű, többnyire idegen ajkúak vezette, családias légkörű sarki kisboltokban), hanem a városközpontba mennek „shoppingolni”. Aztán valamilyen egzotikus vendéglőben esznek (nem hűspogácsát barna szósszal és esztergályozott főttkrumplival), majd elcsúsznak a régi-új kikötőbe, zenét hallgatnak egy állandóra kikötött komphajón, s a világ legdrágább csapolt sörét isszák hab nélkül, garantáltan mércéig töltött négydecis poharakból.

Egy angol nyelvű artista bohóc kedvesen évődik a köréje sereglett kicsikkel, nagyokkal. Égő fáklyát, labdát dobál ördögi ügyességgel egykeréken, két méter magasságban. Pénzért kalapoz, az emberek arcáról lefagy a barátságos mosoly, elszélednek. Innen a fjord, a közeli szigetek s az erődtémny látványa lenyűgöző. Észak különleges fényeit, színeit hatványozottan élvezheti, tanulmányozhatja az ember. Nincs olyan napszak, ami ne szolgálna meglepetéssel. Leszámolva az esős, a világon mindenütt egyformán szürke, lehangoló alkalmakat. Az ember háttal áll a csödbe ment, egykor prosperáló, a világ minden tájára hajókat gyártó, s 1956 után sok magyar menekültet foglalkoztató gyárból szórakoztató-, vásárló- és vendéglátó-negyeddé átalakított izlésficammal. A látvány más léptékben ugyan, de Nyíregyháza szedett-vedett emeletes épületeit, tervezőinek tehetségtelen kivagyiságát idézi. Itt még szörnőbb, mert ráadásul jó anyagokból, nemes acélból, finom márványból, szinte tökéletes nyílászárókból áll össze ez a kotyvasz. Szerencsére csak a várból s a városháza lépcsőiről lehet igazán rálátni, leleplezni összevisszaságát.

A város ütőere a Palotától a nagyalomásig húzó sétálóutca. Bája mára megkopott. Külön tanulmányt igényelne, mitől lett durvább a hang, közönségesebb a viselkedés, rosszarcúbb az utca népe. Pedig a hatóság egyre távolabbra úzi a Parlament, az állomás és a Dómtemplom környékéről a kábítószereket. Ez utóbbiban volt két éve a királyi világra szóló, rangjához méltatlan esküvője egy minden lébe kanál, szereplési viselkedésben szenvedő püspök közreműködésével. Legújabbban az utcai zenészeket is üldözik, mert elállják az utat, s ezzel csökkentik az üzletek forgalmát. A civil rendőrök a szám közepén

is képesek megszakítani, például, a chilei zenészeket, mert lejárt az a fél óra, amit egy helyen tölthetnek. Mert mások is várnak sorukra kipakolt hangszerekkel. Aki CD-t, vagy kazettát árul számla nélkül, azt örökre kitiltja innen a város. Nagy a forgatag, állítólag kelet-európai zsebes bandák fosztogatják a kék szemű (nálunk úgy mondanák, hogy naiv, óvatlan) járókelőket. S az üzleteket is. A drága arckrémek, a márkás napszemüvegek, a habkönnyű, egyedi ruhadarabok a legkapósabbak (a riasztó kapun különleges béléssel ellátott sporttáskákkal jutnak át). A bolti őrszere fel-fogadott, egyenruhás, URH készülékkel felfegyverzett hölgyeknek és fiatalbereknek nincs joguk feltartóztatni, megmotozni a tettenérteket sem. A rendőrök vagy időben érkeznek, vagy ilyesmiért ki sem szállnak. A boltok biztosítva vannak, a vevő pedig megfizet mindenért, ha nem várja ki az időnyévi kiárusítást. Bár már ez sem igaz, TILBUD van folyton, csak a feliratok stílusa változik időről időre. Az áru sem bővíti, mint régen, amikor egy-egy olcsóságra csábították be a hiszékeny vevőt (aki így a drágábból is vett ezt-azt). A kereskedő ma nem kap bizományba semmit,

Gyenis Tibor: Akció a trafó falán

amit rendel, kezdetben nagy nyereséggel, majd a választék csökkenésével egyre olcsóbban adja, végül felmosórongy árban, csak ne foglaljon helyet az új kollekciók elől. Raktára nincs, ne várd hát kedves fogyasztó, hogy a tavaly megszeretett kényelmes cuccot idén is megtaláld! Nem ritka, már botrányt is kavart, hogy egyes áruházak szemetes konténerbeibe felbontatlan dobozokban selyem alsóneműk, férfi ingek, pólók tömkelege kerül. De így jutnak szemétkébe a tönkrement butikok, elköltöző irodák egy-két éves bútorai, berendezési tárgyai is. Vajon nem tartanak attól, hogy az emberek elhordják, s piacot rontva, ingyen jutnak használati tárgyakhoz? De nem ám, szándékkal teszik, hátha reggelre kiürülnek a konténerok, s a szemétszétválasztásra specializálódott szolgáltatóknak nem kell tetemes óradíjat, az elszállítóknak súlydíjat, a tárolóknak köbméter díjat fizetni. Egy guruló irodaszék elemei a műanyag szövet, a habszivacs, a keményplasztik karfák s görgők, valamint a vasváz s a faalkatrészek mind-mind más szemétkébe kerülnek. A 3-4 éves, kiöregedett számítógépért egy másik társaságot kell igénybe venni (extra drága, mert aprólékos kézimunkát követel az alkatrészek kiforrasztása, a nemesfémek kiolvasztása stb.). A falburkolatban asztma- és rákkeltő azbeszt és festékanyagok lehetnek, erre álarcos, szkfanderbe öltözött brigád érkezik zárt elszívó rendszerű masinákkal, dupla falú tartályokkal.

Az ember sétál az utcán, egyik ámulatból a másikba esik. Büszke lehet kormányára, jogrendszerére, az olaj biztosította anyagi jólétére. De nem mer unokáira, dédunokáira, a kiapadt gáz- és olajmezőkre gondolni, s bánja már azt is, hogy családot alapított, s önző módon szaporította az amúgy is túlnépesedett Föld lakóit. De akkor mitől van itt munkaerőhiány? A főváros kórházaiban, iskoláiban, szociális otthonaiban nincs elég orvos, ápoló, tanító s tanár. Pedig az egyetem évről-évre ontja a diplomásokat. A szakmák, hivatások szerinti szelekciót nem az állambácsi, vagy a felvételi pontthatar szabályozza, hanem a piac. A fiatal a középiskola végéig, ha mást nem is, azt megtanulja, hogy mi lesz jó neki, mik a jogai, mit kell kikövetelnie a társadalomtól. Oda megy, ahol kis munkával is sokat kereshet. S a diplomás tanár – bár örökre farrigcsálják, még mindig hosszú nyara –

fizetése a mérnökével vetekszik. Az egészségügyben fantasztikus eszközpark teszi majdnem játékosá az amúgy valóban felelősségteljes és nehéz munkát. Persze jutalékrendszere miatt minden ügynöki, banki, közvetítői állás csábítóbb, mint pl. egy egyetemi, kutatói. Ez utóbbira egyébként – mint az állami adminisztrációs állásokba is – a rossz nyelvek szerint olyan élehetetlen pályáznak csak, akik nem boldogulnának a privát szektorban. Zajlik a nagy szakmai népvándorlás keletről nyugatra. Pillanatnyilag még mindenki jól jár, kivéve talán a kiinduló országokat, ahová – a kört bezárandó – csak a nyugati missziók, segítség-szervezetek viszik hiányos tapasztalataikat, na és az országukban felhalmozódott, felesleges raktárkészletet.

Az ember utazik a metróon. Valójában T-bane a neve, s jórészt zárt pályán ugyan, de föld felett halad. Itt is feltűnik néhány egyenruhás biztonsági ember, mert fiatalokúak inzultálják napközben is az utasokat. Tíz év körüli társaikat fosztogatják, elszedik mobiltelefonjaikat, zsebpénzüket, télen márkás kabátjukat. A metró öt vonala nagyon különböző. Meglátja, hogy ki hova tart, honnan jön, „miben utazik”. Nem stigmák ezek, csak arcom, vonások, öltözetek. Szemek, a lélek tükröi. Az ember ül és olvas. Polgári, baloldali, vagy bulvár napilapokat. Esetleg színes családi újságot, vagy képregényt. Könyvet csak a helyközi vasúton ingázók kezében látni, többnyire krimi, vagy ponyvát. Az egyetem, s tovább, a diákváros felé utazók jegyzeteiket lapozgatják, s leginkább csak ők szólnak egymáshoz. Itt még az is kifigyelhető, ki kihez tartozik. Máskülönbön házaspárok sem igen árulják el viszonyukat, még ha egymás mellett ülnek sem. Van, hogy leszállásig a beszállóajtó mellett hagyott gyerekocsiban ülő baba szüleiére sem derül fény. A jólét hideg sugarai, mint sündisznó tüskéi, tartják őket egymástól távol. Ha kitérőn nézel a szemükbe, egy idő után ráéreznek, hogy külföldi vagy, mosolyra fakadnak, s azonnal segítségére sietnek. Ha megszorulsz, nem sajnálnak jó szót, anyagi áldozatot sem. TV-akciókban, jól reklámozott gyűjtőhadjáratokban, mintegy tömeghipnózis alatt, szívesen adakoznak. De amint lett annyi, mint nekik, vagy fényeshivalkodóra pucolod az ócska autótudat, féltékenyen hátat fordítanak. Nem tesznek direkt keresztbe, de az ellentmondást nehezen tűrik.

Sétál az ember tovább, s naná, hogy megáll a Nemzeti Színház hirdetőményei előtt. Az idén sajnos, páratlan év lévén, nem lesz Nemzetközi Ibsen Fesztivál, de lesz Oscar Wilde, Holberg, Karen Blixen, Lars Norén, Marie Jones előadás, és két hazai szerző darabja. A főváros másik nagy színháza több hazai szerzőt kínál, mint a Nemzeti. Vajon így van ez a világon mindenütt? S ha már a központban jár az ember, a mozik plakátjain hirdett előadásokról is készít egy gyors statisztikát. Egy augusztusi hetet kiragadva a főváros 29 vetítőtermében 25 amerikai film mellett az összes többi náción 18 filmmel szerepel, ebből 5 a hazai. A Jazzfesztiválon viszont, neves vendégelőadók mellett, rengeteg a hazai zenekar. Szabadtéren, kocsmákban, koncertteremben teltház előtt zajlik minden évben a tradicionális és minden más irányzatot is felölelő koncertsorozat. S amint ennek vége, máris a Kamarazene Fesztivál résztvevői foglalják el a pódiumokat.

Nyár közepén a magángalériák ajtaja zárva, pedig a legizgalmasabb kiállításokat ők rendezik 2-3 hetes periódusokban. Az ember elindul a város egyik végéből, s mire a másik végébe ér, megnézhetett 15-20 kiállítást. Legközelebb érdemes cikk-cakkban haladni, felkeresni a maradék 15-20 galériát. Ember legyen a talpán, aki eligazodik a szín- és stíluskavalkád e dzsungelében. Mégis megéri, mert valószínűleg a világon sehol nem látni ilyen őszinte, kitarukkozó, felszabadult alkotókedvet, természetes önmegmutató-készséget. Évente két hétvégén műterem-túrát is rendez a város. Kisbuszok szállítják a nyitott műtermekbe az érdeklődőket, ahol a művészek fogadják, vezetik körbe őket, majd a következő kisbuszszal mehetnek tovább.

S ha elfáradt az ember, hazabandukol. Megint szembe sőt a nap, most is nagy a forgalom, esteledik. A kezekben már nem bevásárlótáskák, hanem vendégségbe, társaságba menet apró ajándékcsomagok, vagy össze-össze koccanó üvegeket rejtő zacskók libegnek. Otthon fotejába roskad a nap vándora, nagy sóhajással a laptopjába pötyögi frissen szerzett élményeit, majd hálóra csatlakozva, pár szerkesztőségnek elküldi azt.

Jó estét!

2003, Oslo

Egy fényképet sokáig őriztettem asztalom fiókjában. Hatan voltunk rajta, koszosan, foltos ruhában, ahogy éppen megálltunk ebédelni, vagy fűjni egyet, nem emlékszem már, miért is pontosan; szurtos, malterszeplős, de mosolygós ábrázattal meresztettük a szemünket a gép lenszérébe. Közben elmerültem nézem a képet, magam előtt látom azt is, mert el nem felejthetem, hogy a gépet Viktória keze tartotta, a kioldógombot az ő hosszára hagyott, szolidan festett körmökkel ékes mutatójára nyomta le. Kilencszáznyolcvanöt nyara volt, azon a képen örökké.

Egy időben naponta elővettem ezt a képet, forgattam, vizsgálgattam, nézegettem, aztán valahová elkeveredtem. Egy ideig még kerestem, később hagytam, had járja a saját útját. Mikor újfent előkerült, egészen meglepődtem. Meglepett, ahogy álltunk a gép előtt, meglepett, ahogy összetartoztunk, illetőleg összetartozni látszottunk. Meglepett, hogy bárki előtt úgy tűnhet, aki megpillantja ezt a képet, hogy én is odatartozom egészen, hogy nem lógok ki, belesimulok a síkba. Mintha egy másik világban készült volna; s talán nem is kell ez a "mintha", mert az a fotó tényleg egy másik világban készült, minden szempontból másik világban, egy másik bolygón, ha tetszik, egy másik korban, egy másik életben – máshol, máskor, más-hogy. De ezt inkább hagyjuk. Ez nem is tartozik igazán ide.

M. városkában dolgoztam, egy kőműves-vállalkozó (vagy ahogyan akkoriban neveztek: maszek) keze alatt, mint segédmunkás. Néhány megfontolatlan kijelentés miatt azon a tavaszon rúgtak ki az egyetemről, hogy a lábam se érte a földet (vagy talán nagyon is találkozott a földdel, igen közeli, erősen meghitt kapcsolatot létesített vele hirtelenjében, s a légies, a föld fölött járó egyetemista életmódot felváltotta egyfajta, nem rossz értelemben vett, de azért mégis csak földhözragadság, ami egyben véglegesnek és végzetesnek érzékelt röghöz kötésnek is tűnt számomra). Három elvégzett és egy megkezdett szemeszterem vált egyik pillanatról a másikra értelmetlenné, fölöslegessé, szálmasszá, nevetség tárgyává, szégyenkezésre okot adó ténnyé, kisebbségem cáfolhatatlan bizonyítékává. És nem áltathattam magamat azzal, hogy áldozat vagyok, mert nem voltam áldozat, csupán egyszerű összetevője, pusztán része egy úgy, ahogy, de azért még mindig megbízhatóan működő gépezetnek.

KISS ANDRÁS

Szél

Fájdalom
de a délelőtti szél
számomra
teljesen
hasznavehetetlen volt.
Megpendítette bennem
az amúgy is feszült
indulatokat
izületeimnek próbálta
érzékenységét
személyesen meggyőződött
hogy nem vagyok
szélmalom –

így hát
a délelőtti szél
teljesen
hasznavehetetlennek talált –

Plakát

Figyeld a madarak vergődését
a láthatár hálójában:
kék begyükbe nyeldesik
szél-szárnyukkal verdesik
a SEMMIT –
mit érhet így
a madarak vergődése
a távolban
ahol a délibáb.

BENE ZOLTÁN

Töredék

M. busszal fél órára feküdt Szegedtől. A legkorábbi járatral mentem ki minden nap. A buszmegálló melletti kocsmában találkoztam a többiekkel, ahol ki kávét, ki felest, ki mind a kettőt ivott, mielőtt dolgozni indultunk. Amikor először ittam velük – életem újdonsült főszereplőivel – felest, úgy éreztem (mint hasonló esetben eladdig soha), mintha megtálozódott volna. Illetőleg nem úgy éreztem. Sokkal inkább valójában, teljes valómban tálozódott meg. A világ, miként a pupillám: kitágult – ami lehetőségnek, lehetetlennek, álomnak, elérhetetlennek látszott addig, az imígyen, imetten realitást nyert, etcetera... ((Hogyan is tovább?))

Amikor a fénykép készült, már belerázódtam a munkába, és fülig szerelmes voltam Viktóriába, egyik munkatársam tizenöt éves lányába, aki a fotót készítette rólunk, mint említettem. És a szerelem, valamint a munka mellett, de egyben eme két meghatározó tényezőhöz igazodva, bőszen fogyasztottam reggelente a két-három fél pálinkát, hogy úgy érezzem: élek, nem csupán létezem; s nem csupán vegetatív reflexeim és kémiai eredetű ösztöneim tartják fenn növényekéhez hasonlós létemet, hanem voltaképpen, mindezzel ellentmondva (=ellenmondva) képes vagyok a csodára. Viktória azonban – velem szemben – egy Alfonz nevű, angyalarcú fiút részesített előnyben, aki rá se hederített a lányra. Klasszikus felállás, gondoltam, a végletekig elkeseredve.

Ma sem tudom, bánom-e, hogy azon a tavaszon repültem az egyetemről, hiszen végső soron ez vezetett M.-be, Viktória közelébe. Ha bánom, talán Viktória miatt bánom leginkább, ha nem bánom, annak is ő lehet az oka. Éppen ezért Viktóriáról szeretnék beszélni. Pontosabban egy nyári éjszakáról M.-ben.

Azon a napon sokáig dolgoztunk, s mikor a buszhoz értem, már esteledett. Ott szőlított meg a megállóban, ahol elmélázva ácsorogtam.

– Mész vissza Szegedre? – kérdezte.
– Azt tervezem – feleltem, szellemesnek szánva válaszomat (sikertelenül).
– Van még busz ezen kívül is, nem?
– Persze, van.
– Akkor nincs kedved beülni velem ide? Egy valamire.

– Dehogynincs – feleltem, s már mentünk is a kocsmá felé, ahol reggelente a többiekkel találkozni szoktam. Viktória rosszkedvű volt, kért mindkettőnknek egy Martinit. Aztán mesélt, vontatottan, sejtelmesen. Mondandójának nagy részét nekem kellett kitalálnom – nem mintha nehéz lett volna. Egyszerű történet volt, mindennapos. Alfonzról szólt és róla, s titokban rólam is, persze, de ezt csak én tudtam akkor még. Alfonz érzéketlensége volt a fő motívum, s én mélyen meg tudtam érteni Viktóriát, hiszen engem éppen az ő érzéketlensége bántott éppoly mértékben, amilyen mértékben őt Alfonz. Szomorúak voltunk, s én, hogy vigasztaljam őt, elmondtam, miként lettem szépményű egyetemi polgárból kőműves segédmunkás.

Ettől valahogy felvidámódott, talán úgy érezte, nála nagyobb balekok is léteznek a világon, talán másért mulattatták a szavaim, mindenesetre hangosan felnevetett. Vele nevettem. Széles jókedve kerekedett, s meglepetésemre azt javasolta, menjünk el a strandra.

– De hát már zárva van – vettem ellene.
– Az nem számít, gyere!
Fizettünk és mentünk, illetve futottunk, kézen fogva. Ettől a torkomban dobogott a szívem. A strand valóban zárva volt, de a kerítésen könnyedén átmásztunk, Viktória és M. fél ifjúsága gyakorolta megette ezt már korábban is, mint megtudtam. Odaszaladtunk a medencéhez, s a lány elkezdte lehányini magáról a ruháit. Én szemérmesen, de inkább maflán álltam, megbabonázva néztem, mit művel.

– Úgy nem illik, ha te nem! – mosolygott rám kedvesen, kicsit évődve. – Úgy nem ér! Tessék levetkőzni!
Hát vetkőztem én is, s közben nem bírtam levenni a szemem róla. Nagyon szépen láttam – bizonyosan az is volt. Fiatal, üde, ruganyos: kerek, ahol egy nőnek kereknek kell lennie, lapos, ahol arra van szükség. Igazi esztétikai élvezetet nyújtott a látványa, olyat, mint egy jól sikerült, remekbe szabott képzőművészeti alkotás, s én olyan áhítattal bámultam, mint egy régi reneszánsz festményt. Arra ocsúdtam a műélvezetből, hogy beugrik a vízbe. Utána vettem magam. Úsztunk, bolondoztunk, fogócskázunk (sokkal ügyesebb volt nálam). Élveztük a fürdést. Mikor egy óvatlan és önfeledt, vigyázatlan pillanatban meg akartam csókolni, azon nyomban és jéghidegen eltolt magától, kimászott a vízből, s a partról sziszegte felém:

– Hülye vagy? Ki engedte meg?
Bocsánatot rebegtem, de ő rám se hederített, felkapta a ruháit, és már szaladt is, ott hagyott faképnél, futtában öltözöködött. Én is kimásztam, hanyatt végigheveredtem a fűvön, bámultam a csillagokat. Halottam Viktória talpának távolodó nesztét, a fű langyos volt, az éjszakai szellő kellemesen hűvös. A hold gúnyosan végigmért; azt hiszem, kikacagott volna, ha nem olyan öreg és tapintatos – ilyeneket gondoltam. Tényleg ilyeneket. S azt, hogy most mi lesz. Elherdáltam egy újabb reményt, most éppen a szerelmem beteljesítésére, s ezért csak és kizárólag magamat okolhatom: álnok módon ki akartam használni egy kihasználhatatlan pillanatot. Nem hiba volt ez, több annál: bűn – rongyembségem, méltatlanságom, kisebbségem újabb cáfolhatatlan bizonyítéka. Talán csorogtak a könnyeim, nem emlékszem. Talán csak most gondolom, hogy csorogtak, mert éppen velük küszködöm, az elfojtásukon munkálkodom serényen. Mint életemben szinte semminek, úgy ennek sem tudom okát adni, még épkézláb módon elmesélni, elmagyarázni se. De voltaképpen nem is kell, hogy megtegyem, hisz semmit sem akarok rekonstruálni. Nem keresek mondanivalót sem. Botcsinálta narrátora voltam csupán saját magam történetfélegének. És ezzel vége.

MUSZKA SÁNDOR

Férjek

Megülünk itt a szögleten
Lesve szoknyára s mi fürtelem
Óra kezünkön
Neked nekem más

Megülünk itt a szögleten
Záróráig, s ha győzelem
Menet hazáig
Számomra más.

Május

Letünk szemekben
Kortárs ki jó társ
Lebujban dülő
Pult menti had

Vizet szitokként
Hörgő derék nép
Élcek barátja
Pincéreké.

Majális

Üstre fedőre
Lennénk többen hát
Bozótra hegyre
Ráterelt had.

Pázsitra gyepe
Összegyűlt marhák
Átutazók közt
Vidéki nép.

Itt Ott

Másra-magadra
Itt-ott felelve
Megjössz maradsz is
Kapuk kilincsek
Hattyúk a bárban
Különös ágyak
Felelve itt-ott
Szeretkezések.

Ahogy a darvak

Ahogy a darvak
Lábadat édes
V-ben nem értem
Miért rakod szét

Tólem tudod pénzt
Házat kocsit mást
Alig ha várhatsz
Gyűrűt-paport

Kulcsom lakáshoz
Sajnos nem volt nincs
Adott ki ennem
Szerettem azt.

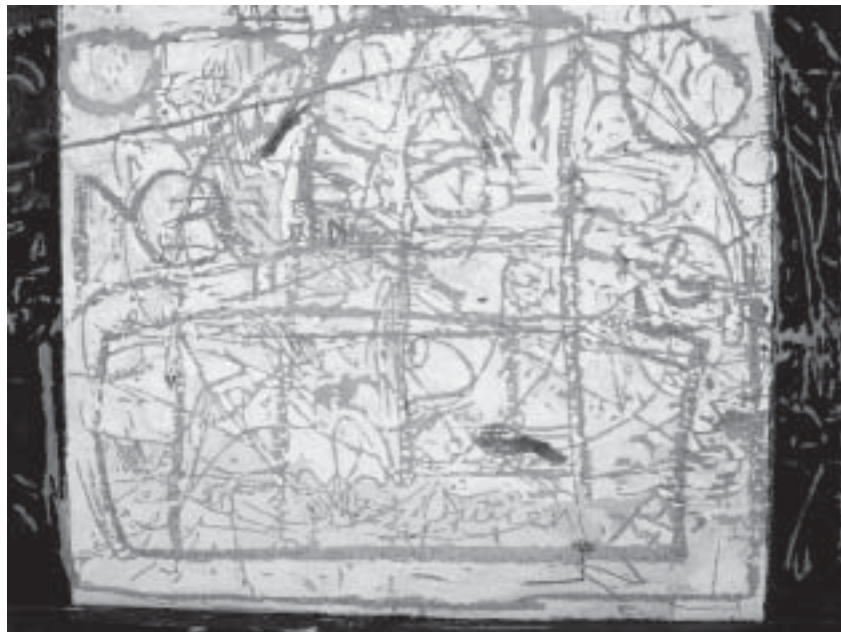
Maszat

Kettő s fél négy közt
Nem vettem észre
Énrám hogyan néz
Miként kacsint rád

Hogy hív a vécék
Felé s a szádon
Reggelre fogkrém
Szinú a rúzs.

007

Délben kommandó
Szájamban pót fog
Küldték a lányok
Minek köszönjem...

Tari Eszter: Vivien tablója

Betűvetők az idő forгатagában

Folytatás az I. oldalról

Kép-festő (könyvfestőműhelyek), emblémák, motívumok, iniciálék problematikája, lám, így találkozik majd a festett falú kolostoraink krónikáiról vagy másolójainak „képiróasztalain”, s velük párhuzamosan természetesen a kancelláriák, megyés hivatalok szorgalmas hivatalnokainak, paragrafuskörmölőinek a kalamária környezetében. Ahol egyébként a passiók, imák, legendák, szabad fejtegetések és példabeszédek egyik oldalán, a másikon a száraz regulákat, törvényeket vagy várakozó-szolgálati igazolásokat is olykor rímbe szedő, új műfajszülemények bizony a magyar középkor felnővő értelmiségének a szellemi tápszereivé lesznek. A betűk özőnlése, így vagy úgy, de egy egész nyelvország belső épülésének, búvópatak-tudatának az éltető elemévé válik. Igen, így vagy úgy.

Jakó Zsigmond történész professzor 1976-ban, a Kriterion kiadásában megjelent *Írás, könyv, értelmiség* című kötetében számtalan kódex, kéziratban megőrzött mű vagy másolat, avagy nyomtatott munka sorsát követhetjük nyomon. Megtudhatjuk például, hogy Mátyás udvari emberének, a diplomata Vitéz Jánosnak (kb. 1400–1472) a váradi humanista központ szellemi irányítása mellett – könyvmásoló műhelyének köszönhetően – minő felbecsülhetetlen érdemei vannak a magyarországi könyvgyűjtés (bibliofília) elterjedésében is. A könyvgyűjtők pedig érdeklődnek, utaznak, vagyonokat áldoznak: általuk válik a könyv értéké, olykor árúvá, de mindenképp egy-egy társadalom szellemi kamatjává, értékpapírjává. Ami beváltható – különösen a magyar humanizmus partiumi központjában, Váradon. (Ha Vitéz egyetemalapítási terveire gondolunk, a könyvgyűjtési törekvés és szemlélet tudatos terjesztése érthetőbb.) Papok és más tehetősebb emberek nem egy esetben könyvvel fizetnek, könyvvel a poggyászaikban indulnak, vagy térnek meg Európa nagyobb városaiból. Vespasiano da Bisticci, a XV. századi neves firenzei könyvmásoló-műhely tulajdonosa visszaemlékezésében Vitéz Jánost legnevezetesebb megrendelői közt méltatja.

„Igen szép könyvtárat rendezett be – írja –, és azt akarta, hogy abban mindenféle tudományághoz tartozó könyv meglegyen, és ezeket Itáliában és Itálián kívül kerestette össze. És sok könyvet, amit megszerzeni nem lehetett, Firenzében másoltatott le, s a költségekkel nem törődve csupán arra ügyelt, hogy azok szépek és ellenőrzött szövegűek legyenek./.../ Kevés oly könyv volt latin nyelven, ami neki meg ne lett volna.”¹

Mikor Vitéz Jánost esztergomi püspökké nevezték ki (1465), kedvenc könyveit Váradról magával hozta a Duna-kanyarba. Tudnunk kell, hogy a partiumi székesegyház könyvesháza már a XIII. század elején igen értékes szertartáskönyveket tartalmazott, s ebből Vitéz János – az 1241-es tatárjárás után megmaradt példányokat – a saját könyvtára állományába sorolta be. Valószínűleg így őrződött meg Benedek püspök híres kódexe is, amely Vitéz Esztergom felé tartó szekereiben vészeltte át a költözést, a könyvmentéssel felérő hurcolkodást.

A hűtlenség vádjába esett püspök halála (1472) után aztán az esztergomi székesegyház könyvtárának egy részét a budai királyi Corvina kebelezte be, sok értékes darabját viszont a Mátyástól III. Frigyes császárhoz pártolt püspök-utód, Beckensloer János (1427–1489) érsek csemete ki magával Salzburgba. A könyvek kálváriája folytatódott: Salzburgból 1805-ben Napóleon hadai a kódexeket Párizsba hurcolták, ahonnan az összekeveredett könyvszákmányt később Münchennek, illetve Bécsnek szállították vissza. A múlt század végén e könyvtár állományát is Bécsbe helyezték, a Benedek-kódexet (benne *Szent László király legendájával*) ma az osztrák Nationalbibliothek féltve őrzött kincsei között tartják számon.

Elismerőn vélekedett Vitéz váradi könyvtáráról Galeotto Marzio (1427–1497), Mátyás budai udvarának olasz humanistája is:

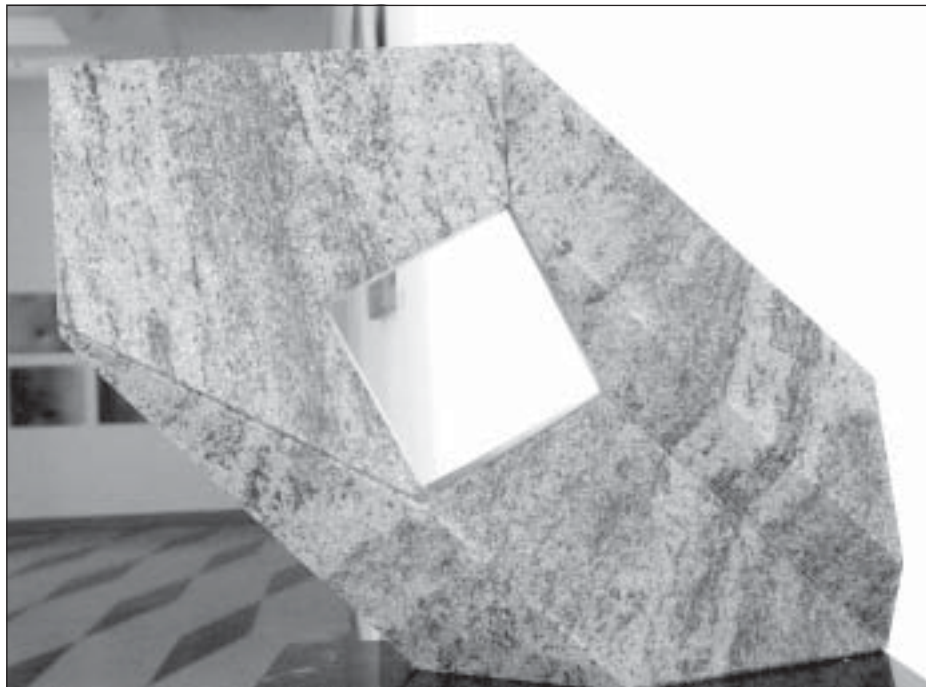
„Nem mondom el – olvassuk –, hogy mekkora költséggel létesítette majdnem az egész emberiség előtt nagynevű könyvtárát, amelyben összegyűjtötte az összes tudományzakok emlékeit.”

Egész irodalma van már a váradi könyvtárnak. Csapodiné Gárdonyi Klára először a *Gutenberg-Jahrbuch* (1973) lapjain német nyelven teszi közzé felméréseinek eredményeit azokról az Európában fellelhető kódexekről, könyvekről, amelyek Vitéz János könyvtárában megvoltak, vagy amelyeket az ő műhelyeiben másoltak. 1975-ben e felmérés magyarul is megjelent – *Vitéz János könyvtára* címmel. Csapodiné Gárdonyi Klára 52 olyan kódexet sorol fel, amelyeken a nagy váradi humanista címere vagy bejegyzése kétségelenné teszi a felbecsülhetetlen értékű munkák hovatartozását. Nem elhanyagolandó kincsek. Akkor, amikor az igazságos Mátyás kegyeiből kiesett Vitéz püspök elnyeri a pápa jóváhagyását, hogy egyetemalapítói terveit másutt, Pozsonyban próbálja megvalósítani: már kész tudományos könyvanyaggal rendelkezik e nagyszerű kultúrpo-

litikai tett véghezvitelére. Tudjuk, a püspök rendkívüli érdeklődést tanúsított a csillagászat és a matematika iránt. Személyes kapcsolatban állott kora olyan híreseivel, mint Johannes Regiomontanus, Georg Peurbach (bécsi könyvtáros) vagy Martin Ilkusz (lengyel könyvbarát). A történész Titus Livius római történetét, Plautus munkáit több példányban is bekötötte, és nem is akármilyen kompaktoroknál. Firenzei kódexkötései felvezik a versenyt a legművészebb budai remekekkel. Tertullianus vörös bőrt kötött és arany betűkkel címezett *Apologeticus*-a a váradi könyvkötészeti iskolák magas színvonalát mutatják.

Vitéz püspök szinte mániákus könyvgyűjtő volt. „Nincs még egy XV. századi magyar gyűjtő – írja róla Jakó Zsigmond kolozsvári történészprofesszor –, aki nek a könyveivel való kapcsolatairól annyi intimitás maradt volna reánk, mint erről az országos politika fordulatai és a török elleni védőhárók izgalmai között is olvasmányaiba elmerülő váradi püspökről.”

De lépünk tovább az időben, könyveink idejében! Középkori könyvtárkultúránk talán legimpozánsabb emléke a Lőcsén született Henckel János (1481–1539), később váradi püspök könyvgyűjteménye. Amikor, a reformációval való rokonszenvezése miatt eltávolították udvari papságából, már Európa-szerte ismerték a nevét: felvilágosult ember lévén Erasmusszal levelezett, kap-

Böszörményi István: Titok

csolatban állott Melanchtonnal és Lutherrel egyaránt. Henckel nagybátyjától, Leudeschit György szepesi kanonoktól örökölte gyűjteményének a magvát, ezt aztán jogi kiadványokkal erősítette-duzzasztotta fel. Halála után könyvtára állománya szétszóródott, darabjait jelenleg a gyulafehérvári Batthyaneumban, a kolozsvári akadémiai könyvtárban, Budapesten és Gyöngyösön őrzik. Tudomásunk van arról, hogy Rotterdami Erasmus több művét maga küldte el Budára Henckelnek, Mária királynő udvari papjának, aki prédikációiban aztán ezek idézeteit is használta. Evekkel később az özvegy királynőt Henckel követte külföldre, Sziléziába, humanista emberként ide könyvtárát is magával vitte. Könyveit Henckel legtöbbször maga kötötte be, a díszítőelemeket legtöbbször saját maga választotta. Könyveibe általában bejegyezte a vásárlás idejét, helyét, a kompaktor (könyvkötő) nevét, és azt, hogy milyen alkalommal és kitől szerzte meg. Bejegyzései ily módon kivételes értékű adatokat szolgáltatnak a magyar könyvtörténet mindenkorai búvárlói számára.

Könyveink útja lényegében szellemtörténetünk útja, emberségünket és nemzeti hovatartozásunkat meghatározó út.

Mátyás könyvesháza 1541-ben török kézre került, a Corvina állománya szétszóródott Európában, úgy is mondhatjuk: megtermékenyítette Európát. Az alexandriai könyvtáregés európai példája ekképpen nem elhamvasztotta, hanem újraszülte, újraélesztette önmagát, saját hamvaiból. Bécs, Prága, Párizs könyvtárai és könyvkereskedői mellett brassói, udvarhelyi, kolozsvári és gyulafehérvári „bibliopolák” korvinnakkal gyarapodnak.

A corvinák hosszú időre az erdélyi fejedelmi udvar szellemiségét határozzák meg. A korabeli krónikás, Háportoni Forró Pál Bethlen Gábor 1619-es gyulafehérvári könyvtáralapításáról jegyzi meg, hogy az erdélyi fejedelem ezzel voltaképpen „az nagy hírrel-névvvel tündöklő Mátyás királynak dicséretes példáját követte”. Tudjuk, a történész Szamosközy István ebben a fejedelmi könyvtárban volt levéltáros. Önéki módjában volt tapasztalni, hogy a híres inkunabulumok mellett a fejedelmi kincstárban új ereklyék jelennek meg, így Mátyás

király kardja és Corvin János keresztje, amelyek mind-mind a Budáról ide menekített könyves ládákban kerültek elő.

Az 1600-as évek, amelyek román vajdát, Mihai Viteazult juttatnak Erdély fejedelmi székébe – méghozzá a székelyek támogatásával (egyedül Aranyosszék voksol ellene!) –, nem csupán Erdély gazdasági-politikai értelemben vett zuhanását, hanem az erdélyi magyarok önmeghatározó szellemiségének a sorvadását indítják el. Sajnos, a Bethlen Gábor-i aranykor sem képes ezt megállítani. Mindez természetesen a szellem, a könyvek világában is jelentkezik.

Az alexandriai könyvetéssel ér fel például a gyulafehérvári fejedelmi bibliotéka 1598-as elpusztulása. A szörnyű tragédiát – jelképnél többet mondóan – egyetlen könyvmásoló ifjú élte túl, aki egyszerűen bealaztatta magát a könyveivel együtt. A vész elmúltával ott bukkantak rá a romok közt élet után kutató gyulafehérvári lakosok. Persze a tragédiák sora folytatódott. 1603-ban a kolozsvári jezsuita rendház könyvtárát dúlják fel. Náprágyi Demeter (1556–1619) erdélyi katolikus püspök a történelmi pusztítások elől a fejedelmi könyvtár jó részét Győrbe menekítette át. Egyetlen hártaykódex maradt Kolozsvárt, amelyre a könyvtár levéltárosa, Szamosközy tette rá a kezét.

Megtörtént, hogy a corvinák egyike-másika adományként került a könyvbarátok tulajdonába. A közhiedelem sokáig úgy tartotta, hogy a Tibullus-, Catullus- és Propertius-verseket tartalmazó hártaykódexet budai

aránzáná (találná), bár ugyan ígérne vagy száz tallért, vagy 100 aranyat Zöflikárnak, bár csak másfél százat szerzene ide benne (belőlük) válaszva. Ha pedig mind ide szerzené, adnék bizony ezer aranyat neki”. Politikusi fogás: Zöflikár dragomán azt válaszolta a követnek, hogy az erdélyi fejedelem a budai könyvek Erdélybe való „kiszérése” dolgában írjon magának a szultánnak, a vezírnek és a főmuftinak.

Es az erdélyi fejedelem írt, és kicsoda – szinte napjainkig érvényes politikusi – fuffanggal. A Porta érdekeire hivatkozva tulajdonképpen magát a könyvet menti. Az erdélyi ifjak könyvek híján az ország érdekében – hangzik a bölcs indoklás – „felső országokba” (nyugati egyetemekre, iskolákra) kényszerűnek járn.

Akik aztán „beiván a német humort, pápistákáá löttek, és most nem hasznára, hanem romlására szolgál-nak hazájoknak, nemzetségeknak. Melyre képest igen eszesen gondolkozván róla, ugyanitt: Fehérvárott indított volt meg (mármint a törökbarát Bethlen) életében magunk vallásán való egy derekas nagy scholát, melyet soha el nem végezhetett, de oly állapottal hagyta, hogy immár nem sok híja lévén, Isten engedelmeiből elvégződik (...). Az volna reményemem, ezután nem kellene pápa birodalmában bocsátanom az ország fiait, Hatalmasságod országának nagy kárára. Vagyon mindazonáltal ilyen nehézségem, hogy könyveim scholámban kevesen vagyon, ki nélkül igen szűkös lévén, ez nagy zűrzavarjában az oda fel való országoknak szerét nem tudom tenni.”

A levél szinte évszázadokra előrevetíti a könyvet írók, könyvért sírók várható sorsát. Igaz, itt még csupán a gyulafehérvári iskola könyvtárállományának feltöltéséért esdeklő költőfejedelem, Csokonai Vitéz Mihály, a maga keserű szájjú következtetésével: „az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon”. Hajlamosak vagyunk arra gondolni, vajon születtek volna-e később papok, írók, borbélyorvosok századok múltán is, ha a betűvetők munkáinak összehordásáért, az idők viharain való átmentéséért nem áldozott volna annyit kereskedő vagy politizáló államférfi. Akár egy árut, akár egy szellemi építmény tégláját látták is eme másolt vagy nyomtatott portékában.

De térjünk vissza I. Rákóczi György említett leveléhez. A Budán még fellelhető kódexek, ugyebár, csak nehézséget okozhatnak, állaguk fenntartása felettébb időigényes. „Ott is csak a moly eszi őket!” Nem szenvedne tehát kárt sem a budai pasa, sem a magasságos Porta, ha a könyves szekereket Erdély felé irányítanák. És itt ismét a politikusi fuffang hangját halljuk:

„Nagy alázatossággal esedezem Hatalmasságodnak, méltotasságát Hatalmasságod azokat kiadni, hadd ne kellessék hazafiai sok költséggel az németek között felneveltetni, kik azt valamikor beszítették, soha országa csendességben nem lehetett.”

Hogy mi lett az öreg Rákóczi könyvmentési tervéből, nem tudni. A Corvina megszerzésének a gondolata azonban még hosszú időn keresztül foglalkoztatta az erdélyi fejedelmi udvart.

A corvinák útja tehát folytatódott a magyar nyelvterületen – és nem csupán ott. A lényeges az, hogy ezek az ősnymtatványok, másolatok az európai kultúra és szellemiség megmaradását segítették elő a török hódoltság idején is. Köztük a magyart. Akkor és ott, amikor és ahol épp megtalálhatók voltak. Hogy aztán hogyan és miért széledtek szét ismét a nagyvilágban, az is könyveink sorsához, sorsunkhoz, történelmünk alakulásához tartozik.

Szólunk nemrég a magát falba építő gyulafehérvári könyvtáros történetéről. Kik voltak ezek a bibliothecariusok, milyen társadalmi elismertségben részesültek? – ahogy ma kérdeznénk.

Szalárdi János *Siralmas magyar krónikájá*-ban olvashatjuk: a gyulafehérvári fejedelmi-kollégiumi könyvtár „gondviselése egyik ott való káptalan hűségére bízván regestrum (nyilvántartás) szerint, (...) melyre a bibliothecariusnak ugyan fizetése is jár vala.” A krónikairó világossá teszi, hogy teljes értékű állásról beszélhetünk. Fizetésük? Barsi Mihály bibliothecarius – jegyzi fel Szalárdi – pénzben fél annyit kapott, mint Bojthi Veres Gáspár udvari historikus, azaz 50 forintot, ami megegyezett a hazai iskolamesterek javadalmazásával. Ezt „fejelték meg” természetbeni juttatásokkal, úgymint 32 köböl búzával, 3 hordó borral, 10 rőf posztóval, „makkon hizlalt” 2 disznóval, tucat bárányal és ugyanannyi öl tűzfával.

Nem semmi! Többben úgy vélik azonban, hogy krónikáirónk a nagy Bethlen Gábor-kori állapotokat idézi, hiszen a könyvtáralapító fejedelem csupán a „főállású” megoldást fogadta el egyedül üdvözítőnek. Ami azt jelzi, hogy a fejedelmi udvar milyen szerepkört tulajdonított a kultúrának, írónak, könyvnek egyaránt.

¹ Vitéz János könyv

vtárban szívtá magába a fiatal Corvin Mátyás a könyvek szerzetét. Ez volt az első magyar könyvesház, amely költőt ihletett versírásra. Janus Pannonius (1434

–1472) írja Búcsúja Váradtól c. versében: „Könyvtár, ég veled, itt a búcsúóra./ Híres könyvei drága régieknek./ Már Phoebus Patarat elhagyta, s itt él, / Költők isteni pártfogói, Múzsák/ Többé nem szeretik Castiliát már.”

120 éve született Babits Mihály

A múlt század első évtizedeinek egyik legjelentősebb magyar költője, tanárként kezdte pályáját, de már egyetemista korában megjelentek költeményei. A nagyváradi Holnap című folyóiratban figyelt fel rá Ignóty, akinek a révén indulásától, 1908-tól kezdve a Nyugat munkatársa, 1933 és 1941 között főszerkesztője. Jó ideig igyekezett Babits a Nyugatot semleges középben tartani jobb és bal között, nem látva át ennek a képtelenségét az egyre faszálódó világban. Kassákék bal felől támadták, de a Babitsnál sokkal baloldaliabb Móricz Zsigmond is kivált a Nyugattól. Jobb felől pedig, ha tudomásul is vették Babits költői nagyságát, ellenségesen néztek az egész Nyugatra.

Első verseskötete 1909-ben jelent meg Levelek Iris koszorújából címmel. Műfordítóként legjelentősebb alkotása Dante Isteni színjátékának magyarra ültetése. Emberi és művészi hitvallásának összefoglalása a Jónás könyve című elbeszélő költemény 1940-ből. Babits Mihály gégerákban halt meg 1941-ben.

November 25-én volt születésének 120. évfordulója.

„miért az emlékek, miért a multak?
miért a lámpák és miért a holdak?
miért a végét nem lelévő idő?
vagy vedd példának a piciny fűszálat:
miért nő a fű, hogyha majd leszárad?
miért szárad le, hogyha újra nő?”

(Esti kérdés)

Kulturális hírek

Elköltöznek

A berlini Collegium Hungaricum új helyre készül. A jelenlegi bérleményből – ahol éppen ma harminc esztendeje működnek – várhatóan 2006-ban a belvárosban, a Humboldt Egyetem közelében található, a magyar állam tulajdonában lévő telken felépülő intézménybe költöznek. Wolfart János, a beruházás miniszteri biztosa elmondta, az épület magántőkéből, mintegy négy milliárd forintból valósul meg.

Bemutató előadások

A **Kolozsvári Magyar Színház** december 3-án tartja Ionesco *Jacques vagy a behódolás* című darabjának bemutatóját. A főbb szerepekben Hatházi András, Kézdi Imola, Boér Ferenc, Borbáth Júlia. Rendezte Tompa Gábor.

A **Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata** december 4-én mutatja be a Jevgenyij Griskovec műve alapján készült *Tél* című előadását.

Kertész bécsi sikere

Kilencszáz vendég ünnepelte a héten a bécsi város háza dísztermében Kertész Imrét, az Egy könyv – egy város rendezvény zárófogadásán. A Nobel-díjas író a Sorstalanság Lépcsőről lépésre címmel németül megjelent forgatókönyvéből épített torony tövében adott interjút egy tévétársaságnak.

Európa Filmhét

Nagyszabású fieszta színhelye lesz a budapesti Művész mozi: december 4-től 14-ig rendezi meg a Budapest Film az immár hagyományos Európa Filmhetet. Földrészünk legérdekesebb, legeredetibb filmjeinek mustráján ezúttal nemcsak Nyugatról, hanem Keletről érkezett látóvalokkal is találkozhatunk. Összesen 23 játékfilm, öt rövidfilm és két dokumentumfilm szerepel a programban. (NOL)

Aiszkhülosz-drámát találtak

Sikerrel fejeződött be egy ókori dráma „restaurálása” Cipruson egy egyiptomi múmia közvetítésével. A dráma szerzője az ókori görög tragédiáiról, Aiszkhülosz, a szobán forgó mű pedig a trójai háborúról írt trilógiája. A tudósok korábban úgy tudták, hogy a görög tragédia atyjaként emlegetett író műve az alexandriai könyvtár leégésekor (Kr. e. 48.) elpusztult, ám szerencsére részben a kéziratba pólyáltak egy egyiptomi múmiát, és így – ha darabokban is –, de megkerült.

A bő két évezredes drámának, a tervek szerint 2004 nyarán lesz ősbemutatója. A darab főszerzője Akhilleusz, aki a háború több fontos összecsapásá-

nak, egyebek között a trójai király, Hektor meggyilkolásának történetét meséli el.

Hukkle

A legjobb játékfilm díjával tüntették ki Pálfi György Hukkle című filmjét a hétvégén véget ért barcelonai „L’Alternativa” független filmfesztiválon.

A Hukklénak ez már a 17. nemzetközi díja. A filmet 2002. szeptembere óta több mint száz nemzetközi fesztiválra és filmbemutatóra hívták meg.

Rejtő Jenő képregények

Még karácsony előtt kiadják Rejtő Jenő és Korcsmáros Pál A három testőr Afrikában című képregényét. Az Elátkozott part után ez a második Rejtő-képregény, mely eredetileg a Füles rejtvenyűjságban jelent meg, s most füzet alakban adják ki. A Képes Kiadó sorozatának következő darabja Az előretolt helyőrség lesz.

Tallózó

Korunk – „Nem is értem, mit akarnak a kurdok, amikor azt sem lehet tudni, hányan vannak, kétmillióan, tízmillióan vagy húszmillióan, mert a kurdokat meg sem számolták becsületesen a kurdok. És nem lehet azt sem érteni, még mit is szeretnének a kurdok, amikor van nekik öt szép és becsületes hazájuk, és nem lehet tudni, ez miért kevés a kurdoknak” – írja Bajor Andor a lap novemberi számában. További szerzők Lászlóffy Aladár, Kukorely Endre, Bogdán László, Gál Sándor, Domokos Géza, Szócs Imre, Olti Ágoston és mások.

Helikon – A lap 21. száma a 60 éves Király Lászlót köszönti, közli, többek között Egyed Péter regényrészletét, Nagy Koppány Zsolt, Nagy Géza novelláját, Balázs Imre József verseit.

Látó – A novemberi számban olvasható Kinde Annamária *Arad, színházi este* című szonettkoszorúja, Jánosházy györgy szonettjei, Dobozi Eszter, Szabó György, Nagy Attila versei, Zsidó Ferenc levele, Gál Sándor naplója, Láng Zsolt, Szász János írásai.

Vasárnap – A katolikus szemle november 23-i száma interjút közöl dr. Marton Józseffel. A gyulafehérvári hittudományi főiskola történetét felelevenítő könyv szerzőjével.

Várad – A nagyváradi folyóirat 2003/4-es számában Szűcs László, Csiki László, Fábán Imre, Paizs Tibor, Lipcsei Márta, Tüzes Bálint, Gittai István, Pomogáts Béla, Lovas István, Kocsis Csaba és sokan mások közölnek írásokat.

Japán tárlat

A kolozsvári Szépművészeti Múzeumban japán művészeti tárlat nyílt, amelyben a különböző tárgyak, műalkotások, ruházati cikkek mellett kolozsvári diákok japán ihletésű alkotásai is helyet kaptak.

Magyar Filmfesztivál Los Angelesben

Makk Károly Egy hét Pesten és Budán című filmje nyitotta meg az 5. Los Angeles-i Magyar Filmfesztivált Beverly Hills-ben A filmfesztivál fővédnöke Tony Curtis lesz, Kertész Imre Sorstalanságából pedig Szabados Mihály olvas fel.

Tizenöt magyar játék- és dokumentumfilmet mutatnak be a december 5-ig tartó fesztiválon, melynek célja a magyar filmkultúra bemutatása az Egyesült Államokban. A rendezvényen az adott év magyar filmtermésének javából látható válogatást az amerikai közönség, és bemutatják az Oscar-és Golden Globe díjakra nevezett magyar alkotásokat is. A filmeket és a fesztiválon résztvevő alkotókat az amerikai közönség mellett a szakmának is bemutatják. A rendezvény-sorozat programjának részeként a Los Angeles-i magyar konzul rezidenciáján Kertész Imre irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett Sorstalanság című könyvéből tart felolvasást Szabados Mihály színész. A fesztivál alapító-igazgatója Bunyik Béla, amerikai filmforgalmazó, a Los Angeles-i Magyar Film Barátai (Friends of Hungarian Cinema) alapítvány vezetője. A Beverly Hills-i Music Hall Theatreben európai alkotásokat is műsorra tűznek. Az 1938-ban alapított Laemmle Theatres művészmozsi-hálózat Wilshire Boulevard-i filmszínháza ugyanabban az utcában helyezkedik el, ahol a híres Academy of Motion Picture Arts & Sciences.

A fesztiválon a következő játékfilmek szerepelnek: A boldogság színe (2003, Pacskovszky József), A játékos (1997, Makk Károly), A Rózsa énekei (2003, Szilágyi Andor) Bánk bán (2002, Káel Csaba), Boldog

születésnapot! (2003, Fazekas Csaba), Bolondok éneke (2003, Bereczki Csaba), Egy hét Pesten és Budán (2003, Makk Károly), Glamour (2000, Gödrös Frigyes), Rengeteg (2003, Fliegauf Benedek), Szerelemtől sújtva (2002, r.: Sas Tamás), és a Sztraccatella (1996, r.: Kern András). Négy magyar dokumentumfilmet is láthat az amerikai közönség: Az út vége (2003, Almási Tamás), Táncrend (2003, Gyarmathy Livia), Az a nap, a miénk (2002, Kézdi-Kovács Zsolt) és A püspök kertje (2002, Forgács Péter)

Lapszámunk szerzői

Bágyoni Szabó István – 1941-ben született Bágyn, író, költő, műfordító, újságíró. Első kötete Földközben (versek, 1976) címmel jelent meg. A Szabad Föld kulturális rovatának és a Polisznek a szerkesztője.

Barabás Zoltán – 1953-ban született Nagyváradon, költő, újságíró. Kötetei: Ulysses gúnyájában (1997), Valaki állt a szélben (1998), Hűvös holdfényben (2000), Balkáni szürkület (2002).

Bene Zoltán – 1973-ban született Kecskeméten, író, jelenleg Nagykátán könyvtáros. Kötetei: Fekete föld (2001), Változatok, lehetőségek (2002).

Bréda Ferenc – 1956-ban született Déván, költő, író, műfordító, kritikus. Kötetei: A létezésről a lehetőségig (1980), Tűzpróba (1983), Antracit (2003).

Eszteró István – 1941-ben született Végváron, ny. tanár, költő, Temesváron él. Kötete: Úveges (versek, 1983).

Farkas Zsolt – 1986-ban született Nyíregyházán, költő, jelenleg diák.

Kinde Annamária – 1956-ban született Nagyváradon, költő, szerkesztő. Kötetei: A húzók természetéről (versek, 1996); Egy másik arc (versek, 1999); Szandra May kertje (versek, 2002).

Kinizsi Zoltán – 1979-ben született Marosvásárhelyen, a kolozsvári BBTE bölcsészkarának hallgatója, a kolozsvári rádió riportere.

Kiss András – 1950-ben született Végvár községben, költő, jelenleg a temesvári Bánsági Múzeum természetudományi részlegén dolgozik. Fontosabb kötetei: Nagy- Narancs- Hold (1980), Tücsköknek szól (1985).

Kovács katáng Ferenc – 1949-ben született Nyíregyházán, a BME-n szerzett villamosmérnöki diplomát, 1982 óta Norvégiában él, jelenleg az oslói egyetem médiamérnöke. Filmes, író, fordító, festő, irodalomszervező. Kötetei: Színrevalók (1995), Olvasópróba előtt: Ibsen (1996), Nincs többé dráma (1997), A napok maradéka (1998).

Lovas Ildikó – 1967-ben született Szabadkán, az Üzenet főszerkesztője. Kötetei: Kalamáris (1994), A másik történet (1995), Mztelenül a történetben (2000), Via del Corso (2001).

Pálkovács István – 1947-ben született Dettán, vegyész-mérnök, helytörténész. Több tanulmánya jelent meg kötetben és folyóiratokban. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékely Egyesület Temes megyei elnöke, Temesváron él.

Tar Károly – 1935-ben született Kolozsváron, író, újságíró, szerkesztő, fordító, jelenleg Svédországban él és alapítója a Lundi Lap, Magyar Liget újságoknak, valamint az Aghegy c. internetes irodalmi lapnak. Eddig 24 kötete jelent meg, első a Köszönöm, jól vagyok (1969), legutóbbi pedig a Légszó (2000).

Varga Anikó – 1980-ban született Nagybányán, teatrológia szakot végzett Kolozsváron.

Jánk Károly – 1967-ben született Szatmárnémetiben, jelenleg A Hét munkatársa. Kötetei: 1994 Álom a nyomokban (1994), Másvilág (1997), Ellenszél (2003).

Muzska Sándor – 1980-ban született Kézdivásárhelyen. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem második éves szociológia-antropológia szakos hallgatója. Verseit a Helikon és a Kapu közölte.

AVILÁGLENYKÖTTŐR PÉLDÁNSÁGIBAN MEGJELENŐ MAGYAR IRODALMI HAVILAP

Szerkeszti:
Böszörményi Zoltán,

munkatársak: Irházi János,
Karácsonyi Zsolt,
Orbán János Dénes,
Pongrácz P. Mária

http://ij.nyugatijelen.com, ij@nyugatijelen.com

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével

Összeállította IRHÁZI JÁNOS